Tarja Peltonen

Myytit ja yliluonnollinen Mikael Niemen kirjoissa Kyrkdjävulen ja Blodsjugarna

Pro gradu –tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Kirjallisuus
marraskuu 2009

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Peltonen Tarja	
Työn nimi – Title Myytit ja yliluonnollinen Mikael Niemen kirjoissa *Kyrkdjävulen* ja *Blodsjugarna*	
Oppiaine – Subject Kirjallisuus	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year 11 / 2009	Sivumäärä – Number of pages 85

Tiivistelmä

Pro gradu –tutkielmassa tarkastelen myyttien ja yliluonnollisten elementtien esiintymistä Mikael Niemen kirjoissa *Kyrkdjävulen* ja *Blodsjugarna.* Niemelle on kirjoittamisen funktiona ollut nuortenkirjojensa kautta välittää meänkielen ja tornionjokilaaksolaisen kulttuurin historiaa ja merkitystä nuorille. Hän on Tornionjokilaakson äänitorvena valjastanut tarinoihin sisältyvät myytit ”meänkielen ideologian” palvelukseen.

Olen liittänyt lajin määrittämisen ongelman tutkimustyöhöni pohtimalla kauhun, fantasian ja maagisen realismin suhdetta. Esittelen teoriaosassa Tzvetan Todorovin, Maria Nikolajevan, J.R. Tolkienin ja Johanna Sinisalon ajatuksia fantasiasta ja fantasiakirjallisuudesta. Olen tutkimuksessani hyväksynyt ajatuksen, että myyttien ja yliluonnollisen tutkimus ei liity vain kirjallisuudentutkimukseen vaan on osa uskontotieteen, folkloristiikan ja muiden kulttuuria ja ihmistä sekä yhteiskuntaa tarkastelevien tieteenalojen kenttää. Osana tutkimuksen teoreettista viitekehystä on professori Juha Pentikäisen tutkimukset saamelaisesta myyttiperinteestä, jotka perustuvat osin Lars Levi Laestadiuksen kirjoituksiin.

Kauhukirjallisuuden historiakatsauksen, eri määritelmien ja Noël Carrollin taidekauhun metodologian avulla osoitan Niemen kirjojen yhteyden kauhukirjallisuuden traditioon. Esittelen tutkimustulokset pro gradu –tutkielmani päätännössä ja liitteissä nrot 1-2. Tutkimukseni osoittaa myös sen, että teosten määrittely tai sijoittaminen pelkästään kauhukirjallisuuteen kuuluvaksi on liian kapea-alaista. Kauhun elementtien lisäksi Niemen nuortenkirjoista on löydettävissä kristinuskoon ja saamelaiseen mytologiaan liittyviä symboleita ja myyttejä.

Asiasanat: nuortenkirjallisuus, fantasiakirjallisuus, kauhukirjallisuus, myytit: Tornionjokilaakso, mytologia: saamelaiset, metafora, symbolit

Säilytyspaikka – Depository

Muita tietoja – Additional information

Sisällys

1 JOHDANTO 5

1.1 Tutkimuksen teoreettinen tausta ja työn rakenne 6

2 FANTASIA JA KIRJALLISUUS 8

2.1 Fantasiakirjallisuus 11

2.2 Maaginen realismi 13

2.3 Kauhu ja kirjallisuus 14

2.3.1 Kauhukertomukset ja hirviöt 17

3 MYYTIT JA MYTOLOGIA 19

3.1 Saamelainen mytologia ja kansanusko 21

4 KYRKDJÄVULEN JABLODSJUGARNA – TARINOITA TORNIONJOKILAAKSOSTA 25

4.1 Kyrkdjävulen 27

4.2 Blodsjugarna 31

4.3 Kielen ja kulttuurin merkitys 33

5 KERRONNALLISET KEINOT TEKSTISSÄ 37

5.1 Henkilökuvaus 37

5.2 Kivi ja sydän symboleina 40

6 YLILUONNOLLINEN PAHA 43

6.1 Musta Raamattu 43

6.2 Kalve-noita ja muut kammottavat olennot 44

6.3 Kummittelijat ja levottomat vainajat 46

7 YLILUONNOLLINEN YSTÄVÄ 48

7.1 Karhu-myytti 49

7.2 Käärme symbolina ja myyttinä 50

7.3 Näkijät ja parantajat 52

7.4 Sankari-myytti 54

8 YLILUONNOLLINEN JA MYYTTINEN MILJÖÖ 57

8.1 Joki ja vuori 59

8.2 Kirkko, hautausmaat ja muut pyhät paikat 63

9 PÄÄTÄNTÖ 67

LÄHTEET 74

LIITTEET 82

LOPPUVIITTEET 84

1 JOHDANTO

Tutkimuksen kohteena tässä pro gradu –työssä ovat Mikael Niemen nuortenkirjat *Kyrkdjävulen* vuodelta 1994 ja *Blodsjugarna* vuodelta 1997. Kirjat edustavat kirjailijan uran alkuvaiheen tuotantoa. Myöhemmässä tuotannossaan Niemi on joko omasta innoituksestaan tai ehkä kustantajan toivomuksesta suuntautunut pelkästään aikuisiin lukijoihin. Tämä valinta hieman ihmetyttää, koska Niemeä nuortenkirjailijana ja hänen kahta nuortenkirjaansakin arvostetaan. Heti sen jälkeen kun kyseiset kirjat suomennettiin, ilmestyivät ne lähes kaikkien Suomen kuntien ja koulujen kirjavinkkaus- ja lukudiplomilistoille 2000-luvun alussa.

Mikael Niemen teoksista *Popularmusik från Vittula* vuodelta 2000 (suom. *Populaarimusiikkia Vittulajänkältä*, 2001) on Niemen läpimurtoteos. Romaanistaan hän on saanut useita kirjallisuuspalkintoja muun muassa *August*-palkinnon vuonna 2000. *Popularmusik från Vittula* on käännetty usealle kielelle ja siitä on tehty muutamia pro gradu -tutkielmia Suomen yliopistoissa sekä **Eila Rantosen** kirjoittama artikkeli ”Hurtti pohjola. Komiikan keinoista ja kohteista Mikael Niemen romaanissa *Populäärimusiikkia Vittulajängältä*.” Niemen muita teoksia ovat *Svålhålet* vuodelta 2004 (suom. *Nahkakolo*, 2004) ja *Mannen som dog som en lax* vuodelta 2006 (suom. *Mies, joka kuoli kuin lohi*, 2006). (Havaste 2007, 135; Tornionlaakson kirjailijoita 2009.)

Monissa kirjastoissa Niemen kirjat on asiasanoitettu ja indeksoitu kauhun genreen kuuluviksi. Myös kirjakaupat ja kustantajat yhdistävät markkinoinnissaan ne kauhukirjallisuuteen. Kirjat luettuani havaitsin, etteivät kirjat välttämättä liity vain kauhun genreen. *Kyrkdjävulen* ja *Blodsjugarna* kirjojen kautta pääsin mukaan matkalle hirviöitten, pirujen, noitien, verenimijöitten ja myyttien maailmaan. Tästä lukukokemuksesta syntyi lähtökohta tähän pro gradu –tutkimukseen, jossa tutkin juuri myyttien ja

yliluonnollisen esiintymistä *Blodsjugarna* ja *Kyrkdjävulen* kirjoissa. Haluan osoittaa, että kirjojen määrittäminen vain kauhun lajityyppiin kuuluvaksi on liian kapea-alaista. Kipinänä tutkimukselle on ollut lisäksi se, ettei Niemen nuortenkirjoja olla aiemmin tutkittu.

Käytän tässä tutkielmassa Niemen nuortenkirjoista merkintöjä *KD* ja *BS* nimien *Kyrkdjävulen* ja *Blodsjugarna* rinnalla. Alkuteoksista käännetyt tekstikohdat on suomentanut **Tuula Kojo.**

1.1 Tutkimuksen teoreettinen tausta ja työn rakenne

Tutkin pro gradu -tutkielmassani minkälaista myyttistä ainesta ja yliluonnollisen elementtejä on löydettävissä **Mikael Niemen** nuortenkirjoista *Kyrkdjävulen* ja *Blodsjugarna.* Teoriaosassa käsittelen lisäksi myyttien tutkimusta ja suhdetta kirjallisuuteen. Olen tutkimuksessani hyväksynyt ajatuksen, että myyttien ja yliluonnollisen tutkimus ei liity vain kirjallisuudentutkimukseen vaan on osa uskontotieteen, folkloristiikan ja muiden kulttuuria ja ihmistä sekä yhteiskuntaa tarkastelevien tieteenalojen kenttää. Osa tutkimukseni teoreettista viitekehystä on professori **Juha Pentikäisen** tutkimukset saamelaisesta myyttiperinteestä. Pentikäisen tutkimukset perustuvat osin **Lars Levi Laestadiuksen** kirjoituksiin. Esittelen teoriaosassa muun muassa kansanrunoudentutkija ja uskontotieteilijä **Lauri Honkon** uskontotieteellisen myytin määritelmän. Tutkin *Kyrkdjävulen* ja *Blodsjugarna* teoksiin mahdollisesti sisältyviä metaforia ja symbolisia kuvailmaisuja sekä tulkitsen niiden sisältöä ja tarkoitusta.

Liitän lajin määrittämisen ongelman tutkimustyöhöni pohtimalla kauhu- ja fantasiakirjallisuuden suhdetta ja kauhun suhdetta maagiseen realismiin. Esittelen tutkielmani teoriaosassa kirjallisuudentutkijoiden **Tzvetan Todorovin, Maria Nikolajevan** ja kirjailija **J.R. Tolkienin** ajatuksia fantasias-

ta ja fantasiakirjallisuudesta. Mielenkiintoisen, perustellun ja selkeän esityksen fantasiasta lajityyppinä tutkimukseeni tarjoaa kirjailija **Johanna Sinisalon** esittämä nk. *Sinisalon mandala*. Tutkiessani kauhukirjallisuutta ja maagista realismia sijoitan ne fantasiakirjallisuuden alalajeiksi. Tutkielman päätännössä esittelen tutkimustulokseni siitä, mitä kauhu- ja fantasiakirjallisuuden sekä maagisen realismin lajityypillisiä piirteitä Niemen nuortenkirjoihin sisältyy. Tutkimusmenetelmänä käytän kirjallisuudentutkija **Shlomith Rimmon-Kenanin** narratologista teoriaa sekä narratologisena välineenä fokalisoinnin käsitettä. Taidekauhu on yhdysvaltalaisen filosofin ja kauhututkijan **Noël Carrollin** määrittämä käsite. Etsin Niemen kirjojen teksteistä uhkan ja inhon elementtejä liitäen ne Carrollin taidekauhun käsitteeseen. Tutkin taidekauhun metodologiaa apuna käyttäen teosten henkilöiden emotionaalisia piirteitä ja reaktioita, henkilön kohdatessa hirviöitä tai joutuessa pelottaviin tilanteisiin. Esittelen tutkimustulokset tutkielman liitteissä.

2 FANTASIA JA KIRJALLISUUS

Fantasia on esteettinen yleiskäsite. Se tarkoittaa mielikuvituksen käyttöä siten, että se ylittää arkikokemuksessa tuntemamme maailman. Kirjallisuuden lajina fantasiaan kuuluvat alalajeina niin tieteis-, fantasia-, kuin kauhukirjallisuuskin, joiden aiheet ja teemat ovat juuri arkikokemuksemme ulkopuolelta. (Sinisalo 2004, 11; Sisättö 2006, 9.) Fantasian määritelmät vaihtelevat kulttuurialueittain. Tzvetan Todorov esitti teoksessa *The Fantastic. A Structural Approach to a Literary Genre, (ransk. alkuteos Introduction á la littérature fantastique*, 1970), fantastisen peruskriteerin. Sen mukaan, silloin kun yliluonnolliset asiat ilmenevät normaalin kaltaisessa maailmassa, syntyy realistisen ja fantastisen välille jännitys. Tämä jännite voi saada niin kertomuksen henkilöt kuin lukijankin epäilemään sitä, mikä on kertomuksen maailmassa todellista.

Todorov erottaa ”puhtaan” fantastisen, oudon[1] ja ihmeellisen[2] kirjallisuuden lajityypin. Todorovilla fantasia sijoittuu ihmeellisen lajityyppiin. Siinä tapahtumat varmistuvat yliluonnollisiksi ja yliluonnollinen on alusta asti todellista. Oudon lajityypissä ne saavat luonnollisen selityksen. (Todorov 1975, 42–44). Todorov (1975, 42–43) antaa esimerkit oudon ja ihmeellisen lajityypistä kauhuromantiikan lajin teosten kautta. Oudon kirjallisuudessa outo tapahtuma tai yliluonnolliset ilmiöt saavat luonnollisen seli-

---

[1] It seems to be located on the frontier of two genres, the marvelous and the uncanny. - - One of the great periods of supernatural literature, that of the Gothic novel, seems to confirm this observation. [--] the supernatural explained (the “uncanny”), as it appears in the novels of - - Ann Radcliffe; and of the supernatural accepted (the “marvelous”), which is characteristic of the works of Horace Walpole - - (Todorov 1975, 41 - 42).

[2] - -for there are certain texts which sustain the ambiguity to the very end - - The book - closed, the ambiguity persists. A remarkable example is supplied by Henry James’ tale “The Turn of the Screw, “which does not permit us to determine finally whether ghosts haunt the old estate, or whether we are confronted by the hallucinations of a hysterical governess victimized by the disturbing atmosphere which surrounds her. - - (Todorov 1975, 43).

tyksen ollessaan unia tai harhanäkyjä. Erityisesti häntä kiinnostaa ”puhtaasti” fantastinen kirjallisuus. Tässä lajityypissä lukijan ja yleensä myös päähenkilön epäröinti toden ja kuvitteellisen välillä ei johda minkäänlaiseen ratkaisuun. Tällöin ei pystytä päättämään ovatko yliluonnolliset tapahtumat tosia vai eivät. Todorovin teoriaa käytetään muun muassa maagisen realismin tutkimuksessa (Nikolajeva 1988, 10; Sisättö 2006, 13).

Kirjallisuuden lajityyppinä fantasia syntyi angloamerikkalaisella kielialueella, kun J.R.R. Tolkien erotti fantasiakirjallisuuden lastenkirjallisuudesta esseessään ”On fairy-stories” (suom. ”Saduista”). Tolkienille primaarimaailma tarkoittaa sitä todellisuutta, jossa lukija on. Sekundaarimaailma on taas kirjailijan luoma maailma, johon lukija eläytyy siinä määrin, että alkaa pitää sitä uskottavana. Sekundaariseen maailmaan ”*lukijan mieli voi astua sisään*” (Tolkien 2002, 55). Esseessään Tolkien määritteli monta fantasian ominaisuutta. Ottaessaan Tyyris Tyllerön vallan Tolkien käyttää termiä fantasia merkityksessä, joka yhdistää sen vastaamaan vanhempaa mielikuvitus-termiä. Fantasia perii Tolkien mukaan näin käsitykset ”epätodellisuudesta” ja havaituista ”tosiasioista” poikkeamisen ts. kaiken fantastisen. (Tolkien 2002, 66–67.) Tolkien (2002, 67) on mielissään fantasian ja fantastisen etymologisista ja semanttisista yhteyksistä. Ne ovat Tolkienin mukaan sellaisia asioiden kuvia, jotka eivät ole ainoastaan ”poissaolevia”, vaan joita ei löydy lainkaan omasta maailmastamme tai joita ei ainakaan yleisesti uskota löytyvän.

Johanna Sinisalon (2004, 11) määritelmän mukaan fantasia on lajityyppi, jossa teksti ei pitäydy ainoastaan tuntemiemme ilmiöiden ja käsitteiden kuvailuun, vaan tämän kirjallisuuden aiheet ja teemat ovat enemmän tai vähemmän peräisin arkitodellisuuden ulkopuolelta. Tämän kirjallisuuden lajityypin kattaa yleisnimike fantasia, joka on jaettavissa useammiksi alalajeiksi. (Sinisalo 2004, 11–12.) Sinisalon mandala (Kuvio 1. s. 10) tarjoaa selvän kuvan koko fantasian kentästä, sisältäen laajasti kaiken reaalitodellisuu-

desta poikkeavan kuvauksen. Sinisalo määrittelee fantasian kentäksi, joka sisältää muun muassa kansanperinnettä, rikosmysteereitä, avaruusseikkailuita, ritaritarinoita, myyttisiä kummitustarinoita tai ufokertomuksia. Eräs fantasian laji on kummitusjuttutyyppinen kertomus, jossa tavallisille ihmisille tapahtuu selittämättömiä asioita. Sinisalon mandalassa parapsykologisen ja mystisen fiktion materiaalina toimivat oudot tositarinat. Fantasian kentässä kansanperinne vaikuttaa high fantasyn, korkean fantasian taustalla.

Kuvio 1.

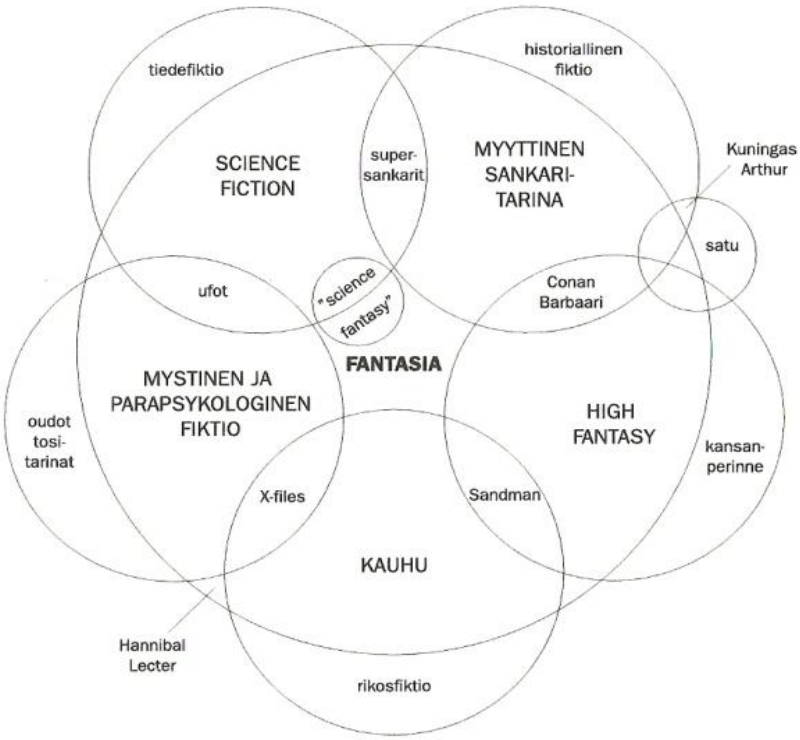

Sinisalo, Johanna 2004: *Fantasia lajityyppinä ja kirjailijan työvälineenä*. Teoksessa Fantasian monet maailmat. BTJ Kirjastopalvelu.

Yhdysvaltalaisen tutkijan **Kathryn Humen** (1984, 20) mukaan kirjallisuus rakentuu kahdesta impulssista; fantasiasta ja mimesiksesta. Olennainen alkusysäys kirjallisuuden taustalla on mimesis, joka merkitsee todellisuuden

jäljittelyä. Fantasia on taas tunnetusta todellisuudesta poikkeamista.[3] Hume (1984, 158) määrittelee fantasian miksi tahansa tekstissä esiintyväksi poikkeamaksi konsensus-todellisuudesta. Vesa Sisättö (2006, 9) pohtii miten Humen määritelmän avulla voitaisiin luoda yhteinen ”megafantasiakirjallisuuden” genre, joka kattaisi laajasti kirjallisuuden ”fantastisia lajityyppejä”. Yhteen genreen, siis megafantasiaan kuuluisivat näin ollen yhdistyneinä esimerkiksi maaginen realismi, surrealismi, kauhufantasia, sadut ja sci-fi-kirjallisuus.

2.1 Fantasiakirjallisuus

Fantasiakirjallisuus on itsenäinen kirjallisuuden lajityyppi. Se voidaan määritellä historiallisesti tai teoreettisesti. Usein fantasia määritellään sekä aikuisille että nuorille tarkoitetuksi kirjallisuudenlajiksi, joka käyttää arjen ulkopuolisia aineksia, kuten magiaa ja myyttisiä olentoja. Tällöin fantasiakirjallisuus nähdään nimenomaan genrekirjallisuutena, jossa noudatetaan lajityypille ominaisia kerrontatapoja, ja juonirakenteita sekä teemoja. (Sisättö 2006, 11). Kirjallisuudentutkija, tietokirjailija **Niklas Bengtsson** (2003, 252) pitää fantasiakirjallisuutta myyttien perillisenä ja näin vanhempana kuin vaikkapa tieteiskirjallisuutta. Bengtsson (2000,15) ”*Hyvä yleistys on, että fantasiakirjallisuus, erityisesti ns. korkea fantasia, kuvaa myyttisiä tapahtumia ja että ajallisesti se sijoittaa kuvaamansa maailman myyttiseen murroskohtaan*.”

---

[3] - - literature is the product of two impulses. There are *mimesis*, felt as the desire to imitate, to describe events, people, situations, and objects with such verisimilitude that others can share your experience; and *fantasy*, the desire to change givens and alter reality – out of boredom, play,vison, longing for something lacking, or need for metaphoric images that will bypass the audience’s verbal defences. (Hume, 1984, 20.)

Lastenkirjallisuuden historia osoittaa, että kerronnassa on aiheellista erottaa vielä kolmaskin tyyppi, kahden todellisuuden eli realistisen ja fantastisen lakeja noudattavan lisäksi (Ihonen 2004, 82). Tämän näkökulman tutkimukseeni tarjoaa kirjallisuuden professori **Maria Nikolajeva** (1988, 14), joka todennut että *"kolmas raja voidaan vetää lasten fantasian ja aikuisten fantasian välille."*[4] Hän on kehittänyt Tolkienin sekundaarin maailman käsitteestä ratkaisun erottaa tuo kolmas tyyppi. Nikolajevan (1988, 36) kolmijaossa[5] on ensimmäisenä *suljettu maailma*. Se on maailma, jolla ei yhteyttä primaariin maailmaan. Tätä Nikolajeva pitää korkeana fantasiana. Toisena on *avoin sekundaarimaailma*, jolla on yhteyttä primaarimaailmaan. Molemmat maailmat esiintyvät tekstissä. Kolmantena on *vihjattu sekundaarimaailma*. Tämä maailma ei varsinaisesti esiinny tekstissä, mutta tunkeutuu jollakin tavoin primaarimaailmaan.

Maria Ihosen (2004, 81) mukaan yleisesti esitetty jako korkeaan ja matalaan fantasiaan on hyödyllisintä juuri lastenkirjallisuuden käytäntöjen kannalta. Korkea fantasia voidaan määritellä sekundaarin maailman fantasiaksi, jossa tapahtumat sijoittuvat joko kokonaan tai suurimmaksi osaksi omalakiseen, mielikuvitusmaailmaan. Matala fantasia on fantasiaa, joka tunkeutuu primaariin, meidän todelliseen maailmaamme, ja yliluonnollisuus ilmenee realistiseksi kuvatussa maailmassa. Termejä *high fantasy* ja *low fantasy* käytetään haluttaessa tehdä ero näiden fantasiakirjallisuuden tyyppien välillä. Tällöin lajien ero on lähinnä yliluonnollisten elementtien määrässä. High fantasyssa yliluonnollisten elementtien määrä on suuri, kun taas low fantasy on arkisempaa. (Bengtsson 2000, 15; Bengtsson 2003, 252; Ihonen 2001, 136–137; Ihonen 2004, 81–82).

---

[4] Oma suomennos.

[5] Termien suomennos Maria Ihonen (2004, 82).

2.2 Maaginen realismi

Maaginen realismi voidaan määrittää osaksi fantasiaa. Se yhdistää luonnolliseksi kuvattuun maailmaan mahdottomia tai selittämättömiä yliluonnollisia elementtejä. Maagisen realismin termiä käytettiin ensimmäisiä kertoja 1920-luvulla kuvaamaan eräitä maalaustaiteen suuntauksia. Kirjallisuudessa termi alkoi yleistyä 1960-luvulla. (Lehto & Rantanen, 2009). Kirjallisuuden professori **Wendy F. Farisin** (2003, 171) mukaan maaginen realismi sisältää paljon Todorovin fantastisen mallista. Yhteys Todorovin fantastiseen näyttäytyy esimerkiksi silloin kun lukija epäröi oudon ja ihmeellisen välillä. Maagisessa realismissa lukija kokee kahden läheisesti yhtyeenliittyneen maailman samalla kertaa. Faris (2003, 172) toteaakin, että *"maaginen realismin ilmestys on kahden maailman välissä, se on siinä kaksipuolisen peilin kuvitteellisessa pisteessä, joka heijastaa, kuvastaa molempiin suuntiin"*[6].

Maagisen realismin erottaa fantasiakirjallisuudesta juuri tämän lukijan kokemaan maailmojen *samanaikaisuus.* Fantasiakirjallisuudessa usein liikutaan kahden maailman *välillä*. Maagisen realismin kerronnassa käytetään yksityiskohtien tarkkaa kuvausta. Tuo kuvaus luo fiktionaalisen maailman, joka muistuttaa yksityiskohdiltaan havaittavissa olevaa maailmaa, jossa elämme. Juuri tämä havaittavissa olevan maailman voimakas läsnäolo on sitä maagisen realismin "realismia", joka erottaa sen paljolti fantasiasta ja vertauskuvallisesta esitystavasta. (Faris 2003, 167, 169.) Vesa Sisätön (2006,14) mukaan maagisen realismin paikka kirjallisuuden kentässä on joskus osoitettu laittamalla Todorovin outo-fantastinen-ihmeellinen ketju ympyräksi, jossa oudosta vasemmalla sijaitseva realismi yhdistyykin ihmeellisen muodostaen väliinsä maagisen realismin.

---

[6] Oma suomennos.

Kirjailija **Anne Leinonen** (2006, 24–26) on pohtinut käsitettä *ihmeen tuntu* fantasiakirjallisuuden ominaisuutena. Hän selittää, että tarina, jossa on ihmeen tuntua, tarjoaa lukijalle tilaisuuden jäädä pohtimaan reaalitodellisuuden ulkopuolelle jääviä asioita. Ihmeen tuntu antaa lukijalle mahdollisuuden löytää maailmasta jotain sellaista, jota ei ole tullut havainneeksi tai pohtineeksi aiemmin. Leinonen (2006, 25) jatkaa todeten, että *"lapselle ihmeen tunteminen ja havaitseminen on luonnollista."* Leinosen pohtima ihmeen tuntu ei ole kuitenkaan vain fantasiakirjallisuuden ominaisuus. Realistiseen kerrontaankin voivat oudot, erikoiset tapahtumat ja tilanteet luoda ihmeen tunnun mekanismeja. Lukija voi havaita tekstiin sisällytettyjä vihjeitä, kuten sananparsia tai viittauksia menneeseen ja perinteeseen. Niinpä maagisen realismin voi katsoa toimivan realistisen kerronnan ja ihmeen tunnun välimaastossa ja aiheuttavan lukijalle ihmeen tuntua kuvatessaan pikkutarkasti ja yksityiskohtaisesti outoja asioita. (Leinonen 2006, 24–26).

2.3 Kauhu ja kirjallisuus

Yhdysvaltalainen kirjailija **Howard Phillips Lovecraft** on todennut, että *"vanhin ja voimakkain ihmiskunnan tunteista on pelko ja voimakkain pelon muodoista on tuntemattoman pelko"* (Mäyrä 1998, 50). Kauhun voi määritellä hyvin voimakkaaksi pelontunteeksi, ja se voi aiheuttaa fyysisiä oireita kuten vapinaa, hikoilua, huimausta, sydämentykytystä tai hyperventilaatiota. Monet kokevat kauhua esimerkiksi painajaisten yhteydessä. Kauhuun liittyy myös pelonomainen vastemielisyys, kammo ja kauhistus. (Bengtsson 2001, 13; Lyytinen ym. 2001, 88, 90.) Pelkoon ja kauhuun liittyy kiinteästi pahan käsite, jolla on hyvin vahva historiansa. Pyrkimys moraalisiin erotteluihin hyvän ja pahan välillä, oikean ja väärän välillä on ikivanha inhimillisen kulttuurin

piirre. Kaikki mytologiat, niin myös antiikin kreikkalaisten mytologia, tunsi hyvin myytin hyvästä ja pahasta. (Kunnas 2008, 10).

Vanhat kansansadut olivat usein pelottavia, niissä oli samalla kertaa jännitystä ja opetusta. Kansansatujen kauhistuttava paha auttoi lapsia erottamaan hyvän pahasta. Jo suullisessa perinteessä pahat henget olivat hahmoja, jotka tarjosivat jännitystä ja ajanvietettä. Primitiivissä yhteisöissä demonien riivaamat ihmiset saivat apua poppamiehiltä ja šamaaneilta. (Kunnas 2008, 12). Paitsi, että kauhutarinat ovat ajanvietettä, on niillä lisäksi vakavampi merkitys. Eksistentialismia lähellä olevat ajattelijat pitävät pelkoa yhtenä ihmisen olemisen peruskokemuksista. Ihminen koettaa kauhutarinoiden ja kirjallisuuden avulla työstää tätä peruskokemusta. (Kunnas 2008, 36–37).

Kauhukirjallisuus on läpi historiansa pukenut pelkoa sanoiksi. Kauhua on käytetty tarinoissa jo pitkään. Kauhukirjallisuus, kuten muukin kirjallisuus, heijastaa ympäröivää maailmaa, siksi eri aikoina on syntynyt erilaista kauhukirjallisuutta. Jo antiikin roomalaisessa kaunokirjallisuudessa esiintyy kummitustarinoita. Kauhukirjallisuuden aineksia sisältyy **Petronius Arbiterin** *Satyricon*-romaanin (osa *Trimalkion pidot)* tarinaan ihmissudesta sekä joihinkin **Senecan**, **Apuleiuksen** ja **Lukianoksen** teoksiin. Keskiajalle olivat luonteenomaisia kuolemantanssin ja helvetin kuvaukset, kuten **Danten** *Infernossa*. (Mäyrä 1996, 167.) Vasta modernin kirjallisuuskäsityksen muotoutumisen jälkeen, voidaan puhua varsinaisesta kauhukirjallisuudesta. Kauhukirjallisuus alkoikin omana lajinaan muotoutua 1700-luvun lopulla, ensin Englannissa goottilaisen romaanin myötä. (Mäyrä 1996, 175.) Ensimmäisenä kauhuromaania pidetään **Horace Walpolen** romaania *The Castle of Otranto* vuodelta 1764. Romaanin alaotsikko on *A Gothic Story*, joka antoi kauhukirjallisuudelle kritiikin edelleen käyttämän nimen, goottilainen romaani. (Baddeley 2005, 15; Mäyrä 1996, 175.) Kauhuromantiikka kukoisti myös Saksassa 1700–1800-lukujen vaihteessa. Saksalaisen kauhuromantiikan

ehkä tunnetuin teos on **E.T.A. Hoffmanin** *Paholaisen eliksiiri* vuodelta 1815. Siinä hyvän ja pahan välinen taistelu näyttäytyy romantiikan ajan kirjallisuudelle tyypillisessä kaksoisolennon so. *Doppelgänger* hahmossa. (Hoffman 1930/1815). Vaikka 1960-luvulla tapahtui kauhun modernisaatio, elää nykyisessä kauhufiktiossa goottilaisen romaanin perinne. Tutkija **Ilkka Mäyrä** (1996, 166) toteaa, että "*kauhun kielellistämisessä tietyt konventionaaliset juonikuviot, hahmot ja motiivit toistuvat*." Tässä mielessä kauhukirjallisuus on hyvin traditionaalista.

Nuorille tarkoittelua kauhukirjallisuutta kirjoitetaan ja kustannetaan aiempaa enemmän. Lastenkirjallisuudessa kauhu on usein humoristista kauhuparodiaa tai hauskoja kummitustarinoita. Vaikka nuorten kauhussa on huumoria, eroaa se lastenkirjallisuudesta siinä, että nuorten kauhuun kuuluu nk. oikeita kauhutarinoita, joissa pyritään herättämään vastaanottajassa kauhun tunnetta vaikkapa vampyyri- tai ihmissusihahmojen avulla. Nuorten kauhukirjallisuudessa jatketaan sitä, jo varhain syntynyttä kauhukertomusten perinnettä, jossa aavetarinoita ja kummitusjuttuja kerrottiin leiritulilla, tuvissa ja taloissa. Lisäksi vanhoissa kertomuksissa ja aavetarinoissa tuonpuoleisen hahmot ilmestyivät eläville. Nuo yliluonnolliset oliot olivat joko rauhattomia vainajia, epätavallisia näkyjä tai tapahtumia. Tarinoiden kummitukset liikuskelivat yleensä yöaikaan ja ne viihtyivät hautausmailla, öisissä kirkoissa, metsissä tai pimeillä kyläteillä. (Timonen 1984, 3.)

Tunnusomaista nuorten kauhukirjallisuudelle, kuten muullekin nuortenkirjallisuudelle ovat seikkailut ja jännitys sekä oman ikäluokan aihepiirien ja asioiden käsittely. Kirjojen päähenkilöt ovat lähes aina nuoria eli oman ikäluokan edustajia. Joskus kauhua, käsitellään hyvinkin leikkimielisesti. (Bengtsson 2001, 21–22, 70.) Nuoret lukevat lisäksi perinteisiä kummitustarinoita. Halloween -kulttuuri ts. tietty karnevalistinen suhtautuminen kuolemaan, on vaikuttanut nuorten kauhukirjallisuuden aiheisiin. Ne eroavat varhaisnuorten kauhukirjoista siinä, että niissä ei ole kauhuparodiaa.

Tässä ne lähentyvät perinteisiä kauhukirjoja. (Bengtsson 2001, 21–28.) Nuorille suunnatussa kauhukirjallisuudessa, kuten uudemmassa fantasiakirjallisuudessa pahalla on kasvot. Nuoren on kohdattava paha läheltä. (Ihonen 2004, 92.)

Noël Carroll erottaa toisistaan luonnollisen kauhun ja taidekauhun käsitteet. Luonnollinen kauhu on kauhua, jota ilmaistaan esimerkiksi sanomalla *"terrori-iskut ovat kauhistuttavia"*. Taidekauhu on taas sellaista kauhua, joka liittyy vaikkapa kauhuromaanin lukemiseen. Carroll korostaa, että termillä taidekauhu viitataan yksinomaan tietyn genren vaikutuksiin. Hän erottaa kauhun pelosta ja vastaavasti kauhutarinat pelkotarinoista. Kauhu on yksi niistä lajeista, joissa kauhukirjan lukijan tunnereaktio on ideaalitapauksessa samansuuntainen kuin teoksen henkilöhahmojen. Kauhun lajiin kuuluvissa teoksissa kauhuteosten henkilöt näyttävät lukijalle millä tavoin reagoida fiktion hirviöihin. Carrollin mukaan kauhun tutkimiseen avautuu käyttökelpoinen tie juuri sitä kautta, että kauhutarinan henkilöiden ja tarinan lukijoiden reaktiot ovat pitkälle yhdensuuntaisia. (Carroll 1993, 258–259.)

2.3.1 Kauhukertomukset ja hirviöt

Kauhukertomuksille ja niiden hirviöille ovat eri tutkijat määritelleet hieman toisistaan eroavia luokituksia. Rikoskirjailija, kääntäjä **Dorothy L. Sayers** jakaa kauhukertomukset makro- ja mikrokosmoksen kertomuksiin. **Harto Hännisen** ja **Marko Latvasen** jaottelu on monipuolisin Suomessa tehty yleisesitys. Tässä jaottelussa hirviömaailmaan liittyvät vampyyrit, ihmissudet, paholaiset ja noidat, kummitukset, elävät kuolleet ja kannibaalit ja hirviöeläimet. (Hänninen & Latvanen 1996, 14, 64, 96, 150, 194, 266). Noël Carroll on taidekauhun määrittelyssään jakanut hirviöt eri ryhmiin. Carroll perustaa oman jaottelunsa osin brittiläisen sosiaaliantropologin **Mary Douglasin** klas-

siseen tutkimukseen *Purity and Danger* vuodelta 1921. Carroll (1993, 262–263) olettaa Douglasta seuraten, että olevainen tai objekti on saastainen, jos se on luokkien välissä, rikkoo luokkia vastaan, tai on epätäydellinen tai muodoton. Yhteistä edellä mainituissa luokituksissa on erilaisten hirviöiden määrittäminen omiin ryhmiinsä. Sayersin luokituksessa on mukana eri ”lajien” hirviöitä, mutta se eroaa Carrollin sekä Latvasen ja Hännisen vastaavista. Sayersin näkökulma on kuitenkin laajempi. Hän loi kauhukertomuksille järjestelmän, jossa keskeisenä luokitteluperusteena on kertomuksen kuuluminen joko yliluonnollisen piiriin tai inhimillisen ja epäinhimillisen alueelle (Schepelern 1986, 38).

Kauhukertomuksien tunnettu hahmo on vampyyri ja myyteistä tunnetuimpia ovat myytit vampyyreista. Vampyyrikertomusten ja -uskon sukujuuret ulottuvat kauas menneisyyteen. Babylonialaiset uskoivat seitsemään pahaan henkeen, joista yksi oli *ekimmu*, kuolleen levoton henki, joka haki verta elävistä. Antiikin kreikkalaisilla oli manalan asukkien joukossa verenhimoinen *empusa*. Intialaisissa taruissa tavataan myös vampyyreja, joista tunnetaan *Rákshasa*, verenimijöitten johtaja. Vampyyreista on kerrottu tarinoita lisäksi Kiinassa ja Japanissa. (Hänninen & Latvanen 1996, 15–16.) Slaavilaisten kansojen keskuudessa on paljon vampyyriuskomuksia. Romanialaiset vampyyritarinat, ennen muuta Transilvian maakunnasta ovat osoittautuneet elinvoimaisimmiksi. Nykyinen vampyyrikuva kreivi Draculasta, on hyvin pitkälle sikäläisten tarujen muokkaama. Kansanperinteen vampyyri ei ole aina verenimijä, vaan se voi myös kiusata ihmisiä pelottelemalla. Joissakin kulttuureissa vampyyri repii ihmisiä kappaleiksi huvikseen, ei ravinnoksi. Lähes kaikissa kulttuureissa on jonkinlainen verta janoava peto, joka pystyy lentämään. (Hänninen & Latvanen 1996, 17, 20.)

3 MYYTIT JA MYTOLOGIA

Myytti (kreikaksi *mythos*) merkitsee monia asioita, kuten hiljaista puhetta, sanaa, ajatusta, tarua tai kertomusta. Myöhempinä vuosisatoina sana myytti melkein unohtui eurooppalaisissa kielissä. Se korvautui yleisessä käytössä sanalla *faabeli*[7]. Myyttien kerronta on kaikissa kulttuureissa ollut ihmisten luovaa toimintaa. (Saariluoma 2000, 17–19; Simonsuuri 1996, 17, 35.) Myytintutkimus tarjoaa hyvin erilaisia määritelmiä sille, mitä myytti on. Myyttejä koskevia teorioitakin on ollut hyvin monenlaisia, eikä tutkijoiden keskuudessa ole päästy yksimielisyyteen myytin määritelmästä tai myyttien tulkinnasta.

Vallitsevat kulttuureissa tunnetaan tarinoita ja myyttisiä olentoja, joissa hyvä ja paha sekoittuvat. Myytit hyvästä ja pahasta voivat ihmisen kannalta olla hyödyllisiä jopa välttämättömiä. (Kunnas 2008, 10; Mäyrä 1998, 48.) Kirjallisuus alkaa myyteistä. Kaikkein varhaisimpina pidetyissä kaunokirjallisissa teksteissä kuten *Raamatussa* tai *Iliaassa ja Odysseiassa*, kerrotaan tarinoita, jotka selittivät maailman synnyn ja ihmisten alkuperän mysteerit. Myyttiset kertomukset ovat kautta aikojen tarjonneet aineistoa ja virikkeitä kirjailijoille. Klassisen kirjallisuuden yhteydessä myyteistä puhutaankin tavallisesti perinteisessä, mytologista tarustoa tarkoittavassa mielessä. Tällöin myytin käsitettä käytetään rajatusti samoin kuin etnologit tai uskontotieteilijät käyttävät sitä. Tässä mielessä myytti on yhteydessä alkuperäiseen myyttiseen ja modernille rationaalisuudelle vastakkaiseen ajatteluun. (Saariluoma 2000, 10.)

---

[7] faabeli, lat. fabula on lyhyt allegorinen, yleensä yksiepisodinen kertomus, satu, jossa toimivina olentoina ovat eläimet, kasvit tai esineet. Faabelit ovat yleensä opettavaisia. (Honkala 2000, 73.)

Varsin nykyaikaisen käsityksen myyteistä antoi Friedrich Nietzsche jo vuonna 1872 teoksessaan *Tragedian synty* (*Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik*). Saariluoman (2000, 34) mukaan kritisoidessaan romantikkojen myyttikäsitystä **Friedrich Nietzsche** yhdistää myyttiin ideaalisen, absoluuttisen totuuden tavoittelun, mutta ei silti asetu empiristien tapaan myyttejä vastaan. Nietzsche ylittääkin nämä molemmat katsontakannat, ja juuri siksi Nietzschen näkemystä voi pitää modernistisena. (Saariluoma 2000, 34.) Nietzsche toteaa (2007, 166) *"ilman myyttiä kulttuuri - - kadottaa terveen luovan luonnonvoimansa: vasta myytein muunnellun horisontin avulla viimeistellään kokonaisen kulttuuriliikkeen yhtenäisyys*." Saariluoman mukaan (2000, 34) Nietzsche puolustaa myyttien tarpeellisuutta metaforina, todellisuutta hahmottavina kuvina, kun Nietzsche (2007, 166) sanoo *"vasta myytitse pelastetaan kaikki mielikuvituksen ja apollonisen unen voimat umpimähkäiseltä ryntäilyltä sinne tänne*."

Sigmund Freudin havaitsi jo vuonna 1900, että myytit muistuttavat unia ja valveunia. (Saariluoma 2000, 38; Simonsuuri 1996, 41). Freud luonnehti myyttejä kansojen toiveiksi ja ihmiskunnan maallisiksi uniksi. Myytit ovat kansalle samaa kuin unet ihmiselle. Jungille myytin todellisuus on psykologista. **Carl Gustav Jungin** esitti, että myytit edustavat *kollektiivista tiedostamatonta* (Honkala 2000, 35 - 36 ja 114; Pettersson 1996, 7, 44). Jung laajensi Freudin ajattelun pohjaa ja jäljitti runsaasti kirjallisia aihelmia yleismaailmallisiin arkaaisiin ja unohdettuihin psyykkisiin arkkityyppeihin. Näin Jung loi aivan uuden tavan lähestyä kirjallisuutta. Sen sijaan, että kirjallisuus olisi tajuttu kokemuksen jäljittelyksi, se voitiin nähdä vanhojen inhimillisten taipumusten symbolisointia – taipumusten, jotka ovat saaneet alkuperäisen ilmauksensa myytissä. (Hough 1971, 146–148.)

Kirjallisuudessa myytti ei voi käsitellä ennen kuin se on ilmaistu kielessä. On totta, ettei myytti ole sidottu vain kieleen, sillä se saatetaan maalata, näytellä tai tanssia tai se saatetaan ilmaista rituaaleissa. Mutta kirjalli-

suutta se ei koske, ennen kuin se on saanut kirjallisen muodon. Kirjailijat tuovat vanhoihin myytteihin omia lisiään, kirjoittavat ne uudelleen. Myyttien uudelleenkirjoituksille on tyypillistä, että vaikka merkitys eroaisikin alkuperäisestä, on myytti yhtä kaikki tunnistettava. Uusi tulkinta ei siis vertaudu pelkästään alkuperäiseen, ensimmäiseen tulkintaan vaan koko rikkaaseen tulkintatraditioon. Nietzschen ajattelun mukaan myytit eivät ole absoluuttisessa tai objektiivisessa mielessä päteviä. Ne ovat ihmisen luomia kulttuurisia konstruktioita, mutta silti ne ovat tarpeellisia. Saariluoman (2000, 34) mukaan, tämä on juuri se tärkeä Nietzschen oivallus, joka tekee myyteistä nykykirjallisuudessakin käytettävää aineistoa.

Kirjallisuudentutkimuksen lisäksi myytti on osa uskontotieteen, folkloristiikan ja muiden kulttuuria ja ihmistä sekä yhteiskuntaa tarkastelevien tieteenalojen kenttää. **Liisa Saariluoman** (2000, 26–27) mukaan modernina aikana on tehtävä jako uskonnollisen myytin ja modernin myytin välillä. Tämä merkitsee sitä, että puhuessamme profaanista, modernista myytistä, sillä ei tarvitse olla uskonnollista ulottuvuutta, vaan sillä on vain kulttuurinen ulottuvuus. Kuitenkin osalle ihmisistä Raamatun tarinoilla on esikuvan merkitys. (Saariluoma 2000, 26–27.) Kansanrunoudentutkija ja uskontotieteilijä **Lauri Honko** onkin esittänyt uskontotieteellisen myytin määrittelyn. Honko (1981, 106) lainaa **Sigmund Monwinckelin** ajatusta, että *"myytti on uskonnon ainoaa kieltä, jota ei vahingotta voida epämytologisoida tai filosofoida muuksi"*. Samalla Honko (1981, 106) painottaa, että on *"kuunneltava myyttejä uskonnollisen tradition osana"*.

3.1 Saamelainen mytologia ja kansanusko

Šamanistinen ajattelutapa pitää sisällään saamelaisten maailmankuvan kolme asiaa. Ensiksi on yhteys tämän ja tuonpuoleisen välillä. Toiseksi ajattelutapaan kuuluu maailman kolmikerroksisuus eli ylinen, keskinen ja alinen

maailma, joista alisessa kerroksessa asuvat vainajahenget ja maahiset, keskisessä ihmiset ja luonnonhenget ja ylinen kerros on jumalien asuinpaikka. Kolmanneksi noidalla oli taito liikkua tiedottoman tilan aikana eri maailmojen välillä. (Pentikäinen 1995, 118–119; Pennanen 2000, 219.) Saamelaisten muinaisusko perustui muiden pohjoisten uskontojen tapaan luonnonpalvontaan. Koska elanto saatiin luonnosta, olivat pyyntiin liittyvät rituaalit ja seremoniat tärkeitä. Luontoa kiitettiin uhrilahjoilla. Uhripaikkoina toimivat seidat, joissa uskottiin jumalien asuvan. Seita oli pyhitetty kulttipaikka. Pohjois-Fennoskandiasta on löytynyt satoja seitoja. Niitä ovat muun muassa seitakivet ja – patsaat, tunturit ja vaarat, seitajärvet ja –joet. (Pennanen 2000, 228; Pentikäinen 1995, 149.) Saamelaisessa mytologiassa kosmologinen elementti on hyvin tärkeä. *"Epäilemättä ovat lappalaiset monien muiden kansojen tavalla muinoin elollistaneet heitä ympäröivän luonnon ja esineet"* (Harva 1915, 53). Kosmologiassa selittyvät käsitykset maailman synnystä, maailmankaikkeudesta, luonnon ja taivaan ilmiöistä sekä maailmanlopusta. Sää oli hallitseva tekijä saamelaisessa elämänmuodossa, siksi saamelaiset tarkkailivat auringon liikkeitä, linnunrataa, tähtien kirkkautta, ukkosta, revontulia ja taivaan valoilmiöitä. (Pentikäinen 1995, 116; Sergejeva 2000, 221.)

Saamelaisten uskontoon kuului lisäksi šamanismi. *"Traditionaalisessa tai primitiivisessä maailmassa shamaani oli se henkilö, joka kykeni välittämään kollektiivisen tiedostamattoman sisältämän arkkityyppisen todellisuuden muille ihmisille"* (Pettersson 1996, 56). Harvan (1915, 91) mukaan lappalaisten muinaisuskontoa voi nimittää myös noitauskonnoksi, joka liittyy läheisesti heidän käsityksiinsä sieluista ja vainajista. Saamelaisessa mytologiassa ja sen tutkimuksessa erotetaan sáiva-olennot, vainajien henget eli maanaliset (tai manalaiset) ja maahiset.[8] Vainajahengistä käytetään usein nimitystä maana-

[8] - - Siihen täytyy sisältyä myös todellisen mytologian aineksia. Näihin kuuluvat esim. mahinen, eräänlaiset maan alla asuvat ihmisenkaltaiset olennot; manalaiset, edesmenneitten sielut; äpärä, murhattujen lasten haamut. Kaikki nämä ainakin pohjoisessa Suomessa ovat yleisen kansanuskon esineitä. (Laestadius 2000/1840, 33).

liset tai manalaiset ymmärtäen niiden asuinsijaksi vainajalan. (Honkolan 2000, 145; Pentikäinen 251–252.) Varhaisimpina aikoina lappalaisilla ei ollut varsinaisia hautausmaita. Liikkuvan elintapansa vuoksi heidän oli haudattava kuolleensa milloin minnekin, yleensä kuolinpaikan läheisyyteen. Paikkaa pidettiin pyhänä. Arkeologisissa kaivauksissa paljastuneet esihistorialliset haudat viittaavat siihen, että saamelaisten varhaisin hautauskäytäntö oli hautaus suoraan maan päälle. Ruumis on voitu sijoittaa maahan kivilaatan alle tai kalliokokoihin. Usein hautauspaikat sijaitsivat saarissa. (Harva 1915; 14–15; Pentikäinen 1995, 211–212.) Saamelaisten vainajauskon mukaan nimenomaan suvun omat vainajat voivat olla jatkuvasti yhteydessä oman suvun elävien kanssa. Yhteyttä vainajiin pidettiin erityisin riitein. (Harva 1915, 19; Pentikäinen 1995, 215.)

Saamelaisten uskomuksiin kuuluu, että ihminen voi toimia fyysisen ruumiin ulkopuolella ja etäällä paikasta, jossa ihminen itse todellisuudessa on (Pentikäinen 1995, 196). Koska šamaani pystyy tekemään matkan *Alaiseen maailmaan*, on hän siksi sankarihahmo sekä monien saamelaisten myyttien perustana. Šamaani kykenee välittämään kollektiivisen tiedostamattoman sisältämän arkkityyppisen todellisuuden muille ihmisille (Pettersson 1996, 56). Myöhemmin, ennen muuta 1600-luvulta alkaen alueen saamelais- ja muun väestön keskuudessa perinteinen noitausko ja kristinusko alkoivat saada toisistaan vaikutteita ja sekoittuivat (Pennanen 2000, 219–220).

Hännisen & Latvasen (1996, 65) mukaan šamanistisille ja totemistisille kulttuureille eläinkunta merkitsee olemassaolon perustaa. Ihmisen muuttuminen eläimeksi on teema, joka esiintyy kaikilla kertomaperinteen tasoilla, kuten myyteissä, saduissa, pyhissä teksteissä, kansantarinoissa ja kaunokirjallisuudessa. Saamelaisessa myyttiperinteessä tunnettuja ovat tarinat ihmisen muuttumisesta poroksi, karhuksi tai sudeksi (Pentikäinen 1995, 97–103, 107). Eläimet ovat olennaisesti kuuluneet saamelaisten elinympäris-

tön eläinkantaa, ja tätä kautta ne liittyvät saamelaisten mytologiaan, uskomuksiin ja riitteihin. Eläimiä kunnioitettiin, palvottiin ja kiitettiin uhririittien kautta. Porolla ja tunturipeuralla on ollut merkittävä asema saamelaisessa uskonnossa. (Pentikäinen 1995, 89–90, 95, 100 ja 106–110). Kaloja kuten myös käärmeitä saamelaiset kutsuivat nimellä *saiwo-guolle* tai *saiwoguarms*. Käärme suojeli noidan henkeä ja palveli saamelaisnoitaa tuottaen herransa viholliselle vahinkoa. (Laestadius 2000, 96). Karhu on saamelaiselle tärkeä eläin sen totemistisen[9], mytologian perusteleman asemansa vuoksi.

Karhumyytti on tuttu lähes kaikille pohjoisen pallonpuoliskon alkuperäiskansoille. Kunnioituksesta karhua kohtaan sen nimeä ei ole mielellään mainittu suoraan, vaan se on korvattu erilaisilla kiertoilmauksilla ja lempinimillä kuten *Mesikämmen, Otso, Ohto* tai *Nalle* (Karhumytologia-sivustot 2009; Lempiäinen 2002, 288). Karhuihin liittyvät tarinat ovat lähinnä sadunkaltaisia kertomuksia, joita voi löytää eri puolilta maailmaa. Karhun syntyyn liittyy ainakin kolmenlaisia kertomuksia. Niitä ovat karhun synty maassa, karhun synty vedessä ja karhun synty taivaissa. Monien myyttien mukaisesti karhun katsotaan olevan itsensä taivaanjumalan poika ja siten syntyneen taivaissa. (Harva 1915, 44; Karhumytologia – sivustot 2009; Pentikäinen, 1995, 95–96). Pentikäisen (1995, 99) mukaan karhuihin liittyvät tarinat ovat nimenomaan kertomuksia, jotka kuuluvat saamelaisten tuntemaan proosaperinteenlajiin ”máinnas”. Koska saamen kielessä ei ole sanaa *satu* siinä merkityksessä kuin se on suomen kielessä, voi saamelaisten karhukertomuksia folkloristiikan perinnelajiterminologiaa noudattaen pitää satuna, tarinana tai myyttinä.

---

[9] Toteismi on useilla luonnonkansoilla metsästyskulttuuriin perustuva käsitys, jonka mukaan ihmisellä on maaginen yhteys esimerkiksi johonkin eläimen toteemiin. Usein yhteisön jäsenet tai ihminen katsoo polveutuvansa toteemieläimestä. (Honkala 2000, 220.)

4 *KYRKDJÄVULEN* JA *BLODSJUGARNA* – TARINOITA TORNIONJOKILAAKSOSTA

Kyrkdjävulen ja *Blodsjugarna* teokset vievät lukijan Ruotsin Tornionjokilaaksoon Pajalaan, joka on historiallisesti ja kulttuurisesti rikasta aluetta. Pajalan kunnan väestö on saamelaista, suomalaista ja ruotsalaista alkuperää. Tornionjokilaaksossa puhutaan ruotsin, meän- ja saamen kieltä. Alueen kertomusperinteeseen vaikuttaa alueen rikas ja osin ristiriitainenkin historia. Ennen muuta kysymys omasta kielestä, meänkielestä[10] on lisännyt ristiriitoja alueen väestön keskuudessa. Meänkielen asema on kiistanalainen edelleen. Poliittisesti sitä pidetään omana kielenään, mutta kielitieteellisesti asiasta ollaan eri mieltä[i]. Tornionjokilaaksolainen identiteetti on muovautunut suomalaisista, saamelaisista ja ruotsalaisista kulttuuriperinteistä, jotka elävät alueella voimakkaina. Tornionjokilaaksossa saamelainen kansanusko ja myyttiperinne ovat antaneet hyvän maaperän hurmoshenkisille liikkeille, ennen muuta lestadiolaisuudelle[11] (Pentikäinen 1995, 292, 294 ja 305). Tornionjokilaaksolaiseen kansanuskoon, joka on saanut vaikutteita niin lestadiolaisuudesta kuin saamelaisuudesta sekä vanhoista tarinoista, liittyvät olennaisesti erilaiset yliluonnolliset tapahtumat ja olennot. Teologian tohtori **Jussi Niemelän** (2009) mukaan uskontoa määritellään usein yliluonnollisen

---

[10] Käytän tässä tutkimuksessa kirjoitusasua **meänkieli**, kuten termi on Yleisessä suomalaisessa asiasanastossa (YSA).

[11] Lars Levi Laestadius (1800–1861) oli äidinpuolelta saamelaista sukua oleva pappismies. Laestadius opiskeli teologian ohella kasvi- ja kansatiedettä sekä filosofiaa. Synnytti lestadiolaisen herätysliikkeen 1800-luvulla ensin Pohjois-Ruotsissa. Laestadiuksen julistuksessa etninen ja kristillinen perinne elivät rinnakkain. Esimerkiksi hän ei milloinkaan kieltänyt maahisten olemassaoloa. Laestadius oli hyvin selvillä saamelaisten uskomusmaailmasta ja käytti siksi saamelaisen kansanuskon kielikuvia saarnoissaan. (Pentikäinen 1995, 292–293; 305.)

kautta, ja monet uskonnolliset määritelmät perustuvat ajatukseen yliluonnollisista olennoista. Määrittely yliluonnollisen kautta sisältää perimmäisen oletuksen, jonka mukaan kaikissa uskonnoissa uskotaan yliluonnollisiin olentoihin ja todellisuuksiin. Yliluonnolliset uskomukset ovat jotain sellaista, johon uskotaan perustein, jotka eivät koskaan riittäisi arkipäivästen uskomusten katteeksi tai perustaksi. (Niemelä, 2009).

Kirjailija Mikael Niemen mukaan (2009) Tornionjokilaaksossa on vuosikymmeniä kerrottu vanhoja taruja ja myyttejä noidista, piruista ja enkeleistä.[12] Eräänä innoituksena nuortenkirjojen kirjoittamiselle onkin Niemen omien sanojen mukaan ollut se, että kirjailija on halunnut nuortenkirjojensa kautta ”opettaa nuorille vanhaa kertomus- ja kummitusperinnettä. (Havaste 2007, 135). *Kyrkdjävulen* ja *Blodsjugarna* kirjojen tekijä Mikael Niemi (1959-) on suosittu ja arvostettu nykykirjailija. Hän on kotoisin Pohjois-Ruotsin Pajalasta. Niemen kotikylä Pajalassa nimettiin paljosta lapsimäärästään johtuen Vittulaksi. Tämä Vittulajängän kylä oli vahvasti meänkielistä aluetta. Niemen opettajaäiti puhui ruotsia ja isoäiti saamea. Niemen isä oli meänkielinen. (Havaste 2005, 135). Niemi on todennut: ”*Juureni vähemmistökielissä ovat minulle hyvin tärkeät. Sieltä haen voimani ja inspiraationi*” (Havaste 2007, 135). ”*Syntynyt 1959, tepyteerasi Norstedts Förlaakissa 1988 runosamlinkilla Näsblod under högmässan, jota seurasi Änglar med mausergevär 1989. Sillä on siittä lähtien ollu menestyksiä lasten- ja nuortenkirjoila, teatterilla ja revyilä ja hänestä on tullu kylttyyrijulkkis pohjosella kotiseuvulans*a” (Havaste 2007, 134). Niemeä on kutsuttu joskus *Tornionjokilaakson äänitorveksi* (Palmén, 2006). Em. nimitykseen on helppo yhtyä, Niemen kirjoja lukiessa. Sillä sijoittuvathan niin Niemen aikuisten- kuin nuortenkirjojenkin tapahtumat ja miljöö lähes poik-

[12] Stories about the devil, the black bible, ghosts and haltiat. There are so many different. Some are sami-myths, some are swedish or finnish, our culture is a mixture of it all. [--] The sami myths are often about nature, evil places in the nature, about curses, to go to a nåjd (a "shaman") to punish someone you hate, to fly with your mind to other places, to die and stand up again, more wise and with magical powers. (Niemi 2009).

keuksetta Pajalaan ja Tornionjokilaaksoon. Kirjailijan teksteissä on usein suoria viittauksia tornionjokilaaksolaisiin tunnettuihin henkilöihin, kuten Lars Levi Laestadiukseen tai Bengt Pohjaseen[13]. Niemi toteaa: *"Miksi ihmeessä keksiä henkilöitä, kun on olemassa ihan oikeitakin?"(*Havaste 2007, 134). Lisäksi alueen historian ja kulttuurin kannalta merkittävät tapahtumat, kuten vaikkapa Akamellan hautausmaan[14] perustaminen on sisällytetty tekstiin.

4.1 *Kyrkdjävulen*

Kyrkdjävulen kirjan ensimmäisessä kappaleessa palataan ajassa taaksepäin vuoteen 1906. Tuo takauma tekstissä on kertojan diskurssia. Muonionalustassa Pajalan kylän lähellä tapahtuu kummia. Joulukuussa vuonna 1906 poika kuolee pidellen jotain outoa, mustaa kädessään. Tästä tapahtumasta vuonna 1906 käynnistyy Vanhakosken suvun tarinan. Myöhemmin selviää, että pojan käteen puristama "musta" on juuri se musta kivi, jonka herruudesta tarinan aikana hyvän ja pahan edustajat taistelevat. 'Musta' on maahan pudonnut meteoriitti. Meteoriitin musta väri symboloi pahaa, se yhdistyy pahoihin mustiin voimiin[15].

---

[13] Bengt Pohjanen (1944-) vihittiin papiksi vuonna 1970. Hän opiskeli teologian lisäksi suomalais-ugrilaisia kieliä. Tohtoriksi Pohjanen väitteli 1979. Nykyisin Pohjanen asuu Överkalixissa ja on vapaa kirjailija. Kirjailijan Pohjanen on kolmikielinen; ruotsin-, suomen ja meänkielinen. (Tornionlaakson kirjailjoita, 2009).

[14] Ruotsin kuningas Kaarle IX määräsi vuonna 1602, että Lapinmaahan pitää aloittaa mittava kirkkojen rakennusohjelma. Kirkkojen perustamista seurasi kirkkotarhojen ja hautausmaiden laittaminen jopa kirkkotemppelien ulkopuolelle kymmenien kilometrien päähän. Tällainen kirkkotarha laitettiin myös nykyisen Pajalan kunnan alueelle Muodoslompoloon, suomeksi Muonionalustaan. Se sai nimen Akamella. (Paulaharju 1964, 3-5.)

[15] Kansanomaisessa symboliikassa musta on yön ja pimeyden vertauskuva ja yhdistetty paholaisiin, pahoihin henkiin ja demoneihin. (Lempiäinen, 389).

Kyrkdjävulenin tapahtumat siirtyvät 1990-luvulle Pajalaan. Syyslukukauden alussa, historianopettaja Hirvi vie yläkoulun seitsenluokkalaiset oppilaansa tutkimusretkelle Pajalan kirkkoon. Kirkon sakastissa opettaja avaa vanhan arkun, josta paljastuu nuhruinen paholaispatsas. Pajalassa on ollut vallalla yleinen uskomus, että pikkupiru olisi saatu kiinni kirkonportin edessä, suljettu puulaatikkoon ja kätketty kirkon lattian alle. Lisäksi uskottiin, että pyhällä maaperällä pahat voimat eivät voisi auttaa sitä. Kirjan päähenkilöt Simon, Malin ja Matti ovat myös mukana yläasteen historian oppitunnilla. Opettaja Hirven kielloista huolimatta Simon koskettaa pirua. Kun nuoret palaavat Pajalan kirkosta, tapaavat he kylätiellä vanhan, saamelaisasuisen miehen. Nuoret kokevat ihmeen. Mies tyrehdyttää verenvuodon Simonin sormesta. Seuraavana päivänä opettaja Hirvi saa sairauskohtauksen. Matti yrittää auttaa opettajaa, joka oksentaa oudonnäköistä limaa ja menehtyy. Opettaja Hirven kuoleman jälkeen alkaa tapahtua kummia. Oudot olennot vainoavat Malinia, Mattia ja Simonia.

Matin lestadiolainen Berta-täti kertoo Matille Gammelforsien, Vanhakoskien suvusta sekä mustasta kivestä. Vähä vähältä nuorille alkaa selvitä, että kummat ja kammottavat tapahtuvat liittyvät juuri mustaan kiveen ja Gammelforsien sukuun, jolla on yliluonnollisia kykyjä. Mustan kiven tarina pohjautuu tositapahtumiin Tornionjokilaakson Muonionalustassa vuonna joulukuun 14. vuonna 1906[16]. Kirjan nuoret päähenkilöt Malin, Matti ja Simon haluavat selvittää, mitä tapahtui tuona kyseisenä päivänä. He lukevat Pajalan kirjastossa mikrofilmiltä sanomalehteä vuodelta 1906:

[16] Ensimmäinen Muonionalustan rautameteoriitti löytyi vuonna 1906, kun kaksi paimenessa ollutta paikallista lasta löysi merkillisen painavan kiven. (Pekkola 2009.)

> Vid elvatiden på kvällen, den fjortonde december hördes ett märkligt ljud i den lilla norrbottensbyn Muonionalusta. En ung dräng begav sig ut och upptäckte en rykande grop i snön på ängen. Med sina bara händer kunde han gräva fram en svart sten, fortfarande varm, som tydligen störtat med från himlen, en så kallad meteorit."[17] (KD, 93-94)

Vanhakosken suvulle langetettua kirousta ja mustan kiven merkitystä selventää lisäksi *Kyrkdjävulen* teokseen sisäkertomuksena liitetty Anders Gammelforsin, Matin isoisän veljen tarina. Kerronnassa siirrytään aiempiin tapahtumiin Andersin vanhojen kirjeiden ja päiväkirjan kautta. Andersin tarina sijoittuu realistiseen miljööseen eli Kreikan Makedoniaan, Athos-vuorelle, jolla on värikäs historiansa[ii]. Antiikin tarustoissa se on Gigantti Athoksen viimeinen leposija, ortodoksisuudessa taas Jumalanäidille pyhitetty puutarha (Speake, 2002). Anders matkustaa Athoksen luostariin, jossa on paljon ikoneja, pyhiä maalauksia ja reliikkejä. *"Under en ikon av den Heliga Modern låg i ett silverskrin några halvt förmultnade rester av Kristi kors*."[18].(KD, 70). Anders varastaa luostarista mukaansa punaisen laatikon, jossa Mustaa kiveä säilytetään ja palaa Thessalonikin kaupunkiin. Hotellihuoneessa Anders avaa laatikon ja siihen yllättäen loppuvat muistiinpanot. Viimeiset kirjoitetut rivit ovat outoja. Tarina muuttuu realistisesta maagiseksi, Andersin kirjoittaessa viimeisille riveille: *"Jag är förändrad. En ödesdiger aning griper mig. Den ondes hjerta är en sten. Jag står inte emot länge till. Ack, så jag längtar hem till Pajala och mina fäders boningar."*[19] (KD, 71.) Anders murhataan raa'asti hotellihuoneeseen-

---

[17] Neljästoista joulukuuta kello yhdentoista maissa illalla kuultiin merkillinen ääni pienessä norrbottenilaisessa kylässä Muonionalustassa. Kun nuori renki meni ulos, hän löysi lumiselta niityltä käryävän kuopan. Paljain käsin hän kaivoi esiin vielä yhä lämpimän mustan kiven, niin kutsutun meteoriitin, joka oli ilmeisesti syöksynyt alas taivaalta.

[18] Yhden Jumalanäidin ikonin alla on hopeinen rasia, jossa oli puoleksi mädänneitä jäänteitä Kristuksen rististä.

[19] Minä olen muuttunut. Minut valtaa kohtalokas aavistus. Pahan sydän on kivi. En voi enää vastustaa. Oi, miten kaipaankaan kotiin Pajalaan vanhempieni luokse.

sa Thessalonikissa. Kuolemantapaus on outo. Andersin kuolemaa koskeva poliisiraportti sisältää tekstin: *"Städpersonalen på hotellet hade funnit på morgonen, eller rättare sagt det som var kvar av honom. Kroppen var fullständigt söndersliten. Köttet hänger i slamsor, det var som om ett vilddjur kastat sig över honom.*[20] (KD, 80).

Molempien kirjojen, *Kyrkdjävulen* ja *Blodsjugarna* kertomuksissa hyvän ja pahan välinen teema nousee vahvasti esille. *KD:ssä* mystinen musta kivi muodostuu tärkeäksi, sillä sen avulla pahan voimat voivat saada vallan maailmassa. Vanhaa mustaa kiveä tavoittelevat niin pikku pirut kuin itse Paholainen. Hyvät yrittävät suojella kiveä. Vanha suomalainen, saamelainen ja tornionjokilaaksolainen noituus nousevat puolustamaan hyvää pahaa vastaan. Sukujen tarina välittyy *KD*:ssä Matin kautta. Hänellä on šamaanin taitoja, joita tarvitaan taistelussa piruja vastaan. *Kyrkdjävulenin* tarinan keskeisiä henkilöitä ovat myös opettaja Billy sekä koulukiusaajat Tobbe ja Frans. Opettaja Hirven sijaisopettajaksi valittu Billy osoittautuu pahan palvelijaksi. Hän saa myös puolelleen Tobben ja Fransin. Kirjan lopussa kaikki valmistautuvat suureen taisteluun. Malin, Matti ja Simon, mukanaan Matin voimaeläin Otsokoira menevät Jupukka-vuorelle. Pian sinne saapuu myös Billy apulaisinaan Tobbe ja Frans. Myös pirut ja enkelit kohtaavat taistelussa Jupukka-vuorella. Kuolleetkin nousevat haudoistaan. Viimeinen taistelu on verinen. Pirut luulevat voittaneensa ja saaneensa mustan kiven omakseen. Kivi on kuitenkin turvassa Vanhakosken Matin kotona, saunan kiuaskivien keskellä. Matista tulee kiven uusin Vartija, aivan kuten hänen sukunsa perinne velvoittaa. Tarinan lopussa lukijalle paljastuu, että mustaa kädessä pidellyt pikkupoika on Matin isoisän isä Heikki, joka nousi kuolleista. Heikki oli saanut šamaanivoimia koettuaan šamaanikuoleman.

---

[20] Aamulla hotellin siivoojat olivat löytäneet hänet, tai tarkemmin sanottuna sen mitä hänestä oli jäljellä. Ruumis oli pahasti silvottu. Liha roikkuin riekaleina, aivan kuin villieläin hyökännyt hänen kimppuunsa.

4.2 *Blodsjugarna*

BS kirjan henkilöt ja tapahtumapaikat ovat samoja kuin *Kyrkdjävulen* teoksessa. On alkukesä. Kirjan päähenkilöt, Matti, Simon ja Malin ovat juuri aloittaneet kesäloman. Aivan kuten *Kyrkdjävulen* kirjan ensimmäisessä kappaleessa, niin myös *Blodsjugarnan* alussa käytetään analepsistä. Sisäkertomuksen kautta palataan ajassa muutamia päiviä taaksepäin. *Blodsjugarna* kirjan johdantokappaleessa hirviöt ajavat takaa poikaa. Poika ajaa mopolla ja yrittää paeta metsän suojiin. Poikaa kaatuu risukkoon ja kellahtaa sinne huutaen. Sitten hirviöt syöksyvät pojan kimppuun. Ensimmäinen luku päättyy aukkokohtaan. Kertoja toteaa vain hämärästi: *"Men vi lämnar honom där. Svävande"* [21]. (BS, 7). Lukijan on myöhemmin selvitettävä mitä hirviöiden hyökkäyksen jälkeen tapahtuu. Tarinan edetessä lukija huomaa[22], että tuo poika on Simonin veli Henrikki. Hän on se poika, joka on mystisesti kadonnut kalareissullansa. Hän on se poika, jonka mopon Simon löytää metsästä outojen tapahtumien jälkeen. Kirjailija Niemi käyttää nk. sekoitettua analepsista tarinan kohdassa, jossa Henrikin vanhemmat huolestuvat poikansa katoamisesta. Näin *BS*:n alkukappaleen tapahtumat selittyvät myöhemmin. Ne tarkentuvat Simonin löytäessä veljensä mopon ja puukon metsässä. Lopulta selittyy myös miksi hirviöt ajoivat takaa juuri Henrikkiä ja alkukappaleen takaa-ajo liittyy näin tarinaan suvun kirouksesta.

Simon, Malin ja Matti pääsevät kesälomansa alussa osallistumaan Lainiojoen varren arkeologisiin kaivauksiin. Paikka on muinainen lappalaisten uhripaikka. Kaivauksista vastaavat Malinin eno Rolfi ja skoonelainen arkeologi Fredrik. Kaivaukset ovat alku mystisille ja painajaismaisille

---

[21] Mutta me jätämme hänet sinne. Leijumaan.

[22] Rimmon-Kenan toteaa (1993, 63) lukija havaitsee aloituksen aukkokohdaksi vasta, kun se jälkikäteen täytetään.

tapahtumille. Kaivauksissa tehdään erikoinen löytö. Jäälohkareen sisältä löytyy hyvin säilynyt lappalaismiehen ruumis. Kohta Pajalan metsissä alkaa tapahtua kummia. Öisin Pajalan metsiin ja Lainiojoen kaivauksille tulee täysi talvi kesäkuun helteiden keskelle. Myös Fredrik kuten Simonin veli Henrikki katoavat oudosti. Jään sisällä makaava kivikautinen, lapinpukuinen mies herää henkiin. Kohta metsä vilisee inhottavia liskonihoisia, rotanhampaisia verenimijöitä.

BS:ssa tarinan kannalta keskeisiä takaumia kerronnassa ovat Paloniemen Saulin ukin muistelut nuorten katoamisista Pajalan metsiin, poikansa Saulin katoamisesta vuonna 1959 sekä kertomukset Kalve-noidasta. Ukin kertomukset on limitetty pääjuoneen. Saulin katoamisen jälkeen ukki oli löytänyt poikansa tavaroiden joukosta Mustan Raamatun, jossa oli Saulin merkitsemä kohta. Siinä kuvaillaan Pajalan seutua 1600- ja 1700-luvuilla ja kerrotaan pahoista noidista. Noidista suurin ja kamalin oli Kalve, joka halusi elää ikuisesti ja oli tehnyt siksi liiton Pirun kanssa. Kalve joi ihmisten verta ja söi ihmisten lihaa. Se tappoi, jopa omat lapsensa, jotka eivät suostuneet isän vaatimukseen ryhtyä Pahan palvelijoiksi. Kyläläiset olivat kauhuissaan ja vihaisia. Hyvien noitien avustamina vihastuneet kyläläiset ottivat lopulta Kalven kiinni, kaivoivat metsään syvän kuopan, täyttivät sen läheisen joen vedellä ja hautasivat noidan sinne. Ennen hautaamista noita ehti kuitenkin langettaa kirouksen Paloniemen suvulle. Ukki kertoo miten Kalve-noita huusi *"I varje släktled, i varje familj, så länge ert blod finns bland de levande skall den förstfödde bli min föda…"*[23]. (BS, 174)

Arkeologilla kaivauksilla Simonille, Malinille ja Matille selviää, että jäälohkareen sisältä löytynyt mies on juuri Kalve. He tajuavat, että Henrikin ja Fredrikin mystiset katoamiset liittyvät noitaan ja langetettuun kiro-

[23] Niin kauan kuin vertanne virtaa elävien keskuudessa, päätyy jokaisen sukupolven ja jokaisen perheen esikoinen ravinnokseni…

ukseen. Siksi nuoret lähtevät Pajalan metsiin etsimään Fredrikiä ja Henrikkiä. Etsinnöissä he joutuvat mukaan aavemaisiin seikkailuihin. Maanalaisessa kaupungissa nuoret taistelevat hirviöitä ja Pirun liittolaista, Kalvea vastaan. Aivan kuten *KD*:ssä Otso-koira on Matin voimaeläin, on Simonilla voimaeläimenä käärme, jota Simon kutsuu nimellä Häntä. Monien kammottavien vaiheitten ja jännittävien seikkailujen jälkeen Simon, Matti ja Malin saavat voiton Kalvesta. Hyvä on taas kerran voittanut pahan.

4.3 Kielen ja kulttuurin merkitys

Ideologialla[24] aivan kuten havainnoinnin ja psykologisella alueella on osansa niin tarinan henkilöhahmoissa kuin kerronnassa. Arvomaailmaan vaikuttaa tarinan henkilöiden puhe ja konkreettinen ajattelu. Keskeistä *BS*:n kuin *KD*:n kirjoissa on meänkielen aseman ja merkityksen pohtiminen. Vaikka meänkieltä on vain muutamissa repliikeissä, korostuu teoksissa tornionjokilaaksolaisten meänkielisten elämä. Kirjoissa käytetty kieli välittää kuin salavihkaa tornionjokilaaksolaisen puhetavan ja sen rytmin sekä alueen ajatusmaailman lukijalle. Tarinoista käy selville, että nuori väki Pajalassa ei osaa enää ollenkaan tai vain hyvin vähän meänkieltä, joka on vanhemman väen kieli, ja jota puhutaan pääasiassa kotona. Kodin ulkopuolella käytetään ruotsia. Myyttinen ja yliluonnollinen aines yhdistetään meänkieleen tai joskus suomeen tai saameen. Haluttaessa korostaa tapahtumien ja tilanteiden yliluonnollisuutta ja outoutta, käytetään tekstissä meänkieltä, saamea tai suomen kieltä. Kiroukset, loistsut ja ennustukset sekä kuolleiden välittämät viestit ovat meänkielisiä. Vanhakosken Matti, Malin ja Simon kohtaavat *KD*:n kirjan seikkailuissa

[24] Ideologia voi ilmetä tavassa, jolla henkilö jäsentää maailmaa tai toimii siinä. (Rimmon-Kenan 1999, 105).

outoja olentoja, jotka meänkielellä välittävät heille viestejä toisesta maailmasta.

BS kirjassa tumma, kammottava ääni ottaa yhteyttä Simoniin radion kautta. *"En mörk, otäck röst. Tunga andetag bland störningarna. Det var radion. Den kom från radion.* ***Tule Siiimonii…tule kohtaahmaan sinun veljeä… kohtaahmaan Henrikki****... - - Ett låg, kallt skratt följde."*[25] *(BS, 53).* Kieli on yliluonnollista, tuonpuoleisen kieltä. Maan alta ja metsistä Jupukka-vuorelle laahustavat vainajat kuiskivat *"Auttakaa meitä. Net halvaavat ottaa meän sielut."* (KD 194–195.) Saamen kieltä käytetään *BS*:n tekstissä, kun Simon kohtaa hirviöt ensimmäistä kertaa. Saamelaisukko yllättäen saapuu auttamaan häntä.

> *Mana johtilit eret!* Han hade kommit från ingenstans. En kortväxt, väderbiten same. Han var klädd i renskinnskäder och hade långa träskidor, men bara en stav. *En ymmärä,* fick jag ur mig jag förstår inte. *Mene heti!* sa han oväntat på finska. Stick genast![26] (BS, 32)

KD:ssa oudot tapahtumat johtavat siihen, että Vanhakosken Matti haluaa oppia suomea. Siksi hän menee Pajalan koulun suomen opettajan luokse keskustelemaan asiasta. Kirjan arvomaailmaa välittyy lukijalle, suomen kielen opettajan kertoessa tornionjokilaaksolaisuudesta, ruotsalaisuudesta, alueen kielestä ja historiasta. Ideologisen fasetin kautta korostetaan meänkielen paremmuutta ja voimaa suhteessa valtaapitävien ruotsin kieleen. Mielestäni Niemen molemmissa nuortenkirjoissa pyritään korostamaan meänkielen myyttistä luonnetta käyttämällä ideologista fasettia.

---

[25] Tumma kammottava ääni. Raskasta hengitystä rahinan keskellä. Radio. Se tuli radiosta. Tule Siiimonii…tule kohtaahmaan sinun veljeä…kohtaahmaan Henrikki… - - Seurasi matalaa, kylmää naurua.

[26] Mana johtilit eret!" Mies oli ilmestynyt tyhjästä. Tuulen ja sään purema pieni saamelainen. Hänellä oli poronnahkaiset vaatteet ja pitkät puusukset, mutta vain yksi sauva. "En ymmärä" minä sain sanotuksi suomeksi. "Mene heti!" hänkin sanoin yllättäen suomen kielellä. "Häivy!".

> Du vet väl att svenskan häruppe är ett invandrarspåk. Folket här hade pratat finska i hundratals år innan svenskarna började flytta upp. I början när de kom förstod ingen vad de sa. Men svenskarna var starka och hade makt och tvingade oss att lära oss deras språk. Och nu hade de lyckats så bra att ungdomarna nästan bara talar svenska - - Visst är det bra att kunna svenska, men de språk som fanns här först var finska och samiska.[27] (KD, 101).

Tarinoissa käytetään käsitteitä ja sanoja, jotka liittävät tarinat tornionjokilaaksolaisuuteen ja alueen kulttuuriin sekä Suomen ja sen kulttuurin läheisyyteen. Pajalan kirkko on keskeisellä paikalla kylässä, Tornionjoen rannalla, siellä se vartioi kyläläisten elämää. Vanhakosken Matti katselee Jupukkavuoren harjalta edessään aukenevaa mahtavaa näköalaa. Idässä aukeni Suomi, ja rannalla, omalla kukkulallaan seisoo kirkko, jonka torni oli kuin keihäänkärki.[28] Pajalan kirjastossa suomalaisten hyllyjen luona köpötteli kumaraselkäinen mummeli, joka lainasi Bengt Pohjasen kirjan. Sanomalehtipöydän ääressä mies, jolla oli kodinturvajoukkojen lippis, luki *Lapin Kansaa*[29] Tarinoissa Pajalan miehet ja pojatkin, kuten Tobbe, pistävät nuuskaa huuleen. Naiset kutovat lovikkalapasia, leipovat pullaa ja ovat muutenkin ahkeria ihmisiä, kuten Simonin mummo oli ollut. Simon oli ollut vain 6-vuotias, kun mummo oli kuollut, mutta Simon muistaa miten mummo oli aina puuhannut jotakin. Hän oli suomustanut kaloja, kutonut lovikkalapasia, ripusta-

---

[27] Sinähän tiedät, että täällä pohjoisessa ruotsi on siirtolaisten kieli. Täkäläiset olivat puhuneet suomea satoja vuosia ennen kuin ruotsalaisia alkoi muuttaa tänne. Silloin aluksi kukaan ei ymmärtänyt mitä he puhuivat. Mutta ruotsalaiset olivat vahvoja ja heillä oli valta, ja he pakottivat meidät opettelemaan heidän kielensä. Ja nyt he ovat onnistuneet siinä niin hyvin, että nuoriso puhuu melkein yksinomaan ruotsia. - - Totta kai on hyvä osata ruotsia, mutta aivan ensiksi täällä kyllä puhuttiin suomea ja saamea.

[28] I öster öppnade sig Finland – Kyrkan stod på sin kulle vid stranden med tornet som en spjutspets. (KD, 25).

[29] Pajala kommunbibliotek – låg alldeles bako Centralskolan. En krokig gumma stultade sakta vid de finska hyllorna, och vid tidningsbordet satt en man i hemvärnsmössa och läste *Lapin Kansa.*—Den gamla tanten kom stappande mot disken med en roman av Bengt Pohjanen. (KD, 74–75).

nut pyykkejä ulos narulle, perannut hilloja ja kutonut raanuja niin että kangaspuut jyskyivät. [30] Matin kotona isä katselee Suomen televisiosta ohjelmia. Ensin nainen laulaa surumielisen laulun, väillä näytetään kuvia koivuista ja syvänsinisistä järvistä. Sitten nuori poika soittaa hanurilla Säkkijärvenpolkkaa. [31] Matin Isak -sedän vaimo Leilakin kuuntelee radiosta suomalaisia lähetyksiä. Leila kuuntelee silmät kiinni. Radiossa soi *Villiruusu*, se oli hidas ja kaunis.[32]

Ja Tornionjoki ei erota vaan yhdistää väkeä joen molemmin puolin. Pajalalaisilla, kuten toisella puolella Tornionjokea asuvilla suomalaisilla on kova viinapää. Riiuulla käydään joen molemmin puolin. Perheisiin onkin tyttöjä ja poikia ”poikkinaitu” molemmin puolin jokea, kuten Isak -sedän vaimo Leila, joka on kotoisin Suomen puolelta, Kolarista. Kerronnassa on siis paljon stereotypioita suomalaisista, suomalaisuudesta ja pajalalaisuudesta. Nuo stereotypiat toisaalta värittävät kerrontaa, toisaalta huumorillaan keventävät aika ajoin pelottavaakin tunnelmaa. Sillä yliluonnollisesta ja usein pelottavien tapahtumien keskeltä hypätään stereotyyppisen henkilön kuvauksen kautta hyvin realistiseen ja hupaisaan maailmaan.

---

[30] Fast jag själv bara varit sex år mindes jag henne tydligt, hur hon alltid arbetat med något. Fjällat fisk, hängt tvätt på utestrecket, stickat lovikkavantar, rensat hjortron, vävt ranor i den dunkade vävstolen. (BS, 93).

[31] Pappa slog över på finsk TV med fjärrkontrollen. En blond söt kvinna sjöng en scen. Melodin var vemodig och ibland var bilder innklippta på björkar och djupblåa sjöar. – På TV började en ung kille spela Säkkijärven polka på dragspel. (KD, 76).

[32] -- Leila kom --, hon lyssnade p de finska radiosändingarna. Just nu spelades en långsam vals. -- I radion spelade an Villiruusu, långsamt och vackert. Leila lysnade med slutna ögon. (KD, 95–96).

5 KERRONNALLISET KEINOT TEKSTISSÄ

5.1 Henkilökuvaus

Niemen nuortenkirjoissa henkilökuvaus on keskeistä. Kertojan roolilla on olennainen merkitys henkilökuvien rakentajana. Teosten henkilöhahmoja voidaan kutsua karikatyyrisiksi, mutta ennen muuta tyypeiksi sillä perusteella, että henkilöiden liioitellut ja silmiinpistävät piirteet edustavat kokonaisia ihmisryhmiä. *Blodsjugarna* ja *Kyrkdjävulen* kirjojen henkilögalleriassa monet henkilötyypit ovat arkkityyppisiä, kuten uskovainen Berta-täti tai nuori, rohkea sankari, kuten Matti ja Simon. Lisäksi eläinhahmot ja oliot ovat arkkityyppisiä, kuten Otso-karhu, joka on rohkea ja vahva. Verenimijät, lentävät pirut ja suomumaiset liskot ovat taas raatelevia, inhottavia ja pelottavia otuksia. Sekä *BS*:ssa että *KD*:ssa henkilöitä kuvataan sekä suoraan eli luonteenpiirteen yhteenvedolla että epäsuorasti eli draamallisen dialogin kautta. Henkilön puhe ja ajattelu ilmentävät kuvattavaa persoonaa. Epäsuorassa henkilökuvauksessa myös ulkoisen olemuksen kuvauksella on oma voimansa. (Kantokorpi 2006, 137). Useimmat *KD*:n ja *BS*:n henkilöhahmoista rakentuvat vain yhden piirteen tai yhden hallitsevan tai muutaman toissijaisen piirteen varaan.

KD:n ja *BS*:n henkilöhahmojen piirteet ovat liioiteltuja ja selvästi havaittavia. Vanhakosken Matin Berta-täti on henkilönä kuvattu sekä karikatyyrisesti että *arkkityyppisesti*. Niemi käyttää usein henkilöhahmoja kuvatessaan metaforisia ilmauksia, kuten Bertaa kuvatessaan; *"Faster Berta var ett fläskberg som pratade om Jesus och den levande tron. Hon luktade alltid kornmjölsgröt"*[33]. (KD, 17). Lukijalle selviää Bertan ulkonäkö, mutta myös se, että hän

[33] Berta-täti oli läskikasa, joka puhui aina vain Jeesuksesta ja elävästä uskosta. Ja haisi aina ohrajauhopuurolta.

on uskovainen ihminen. Se, että Berta puhuu elävästä uskosta (den levande tron) edustaa tekstissä kokonaista ihmisryhmää, lestadiolaisia. *Kyrkdjävulenissä,* Tobben henkilöhahmossa on sekä karikatyyrisiä että tyypin ominaisuuksia ja piirteitä. Koulun käytävällä seisoo Tobbe 13-vuotias kovanaama.

> Snuset stack fram under läppen, den blonda luggen hängde ner i ögönen. Han satte händerna i sidorna och såg ännu axelbredare ut än vanligt. - - Hans farsa var skogsarbetare och känd för sin styrka. Tobbe hade ärvt både hans kropp och hans hemska humör. [34] (KD, 20).

Kyrkdjävulen kirjassa Tobben ja Fransin henkilöhahmojen kautta käsitellään erästä nuortenkirjallisuuden tärkeää teemaa, koulukiusaamista. Tobben ja Fransin henkilössä näyttäytyy ihmisen pahuus. He valitsevat uhrinsa ja käyttävät voimaansa ja valtaansa pelotellen, uhkaillen sekä alistaen ja nöyryyttäen *"Jag vill höra dig pipa, fattar du! Som en råtta!"* [35] (KD, 125). Tobbe ja Fransi ovat koulukiusaajia, mutta lisäksi heidän henkilössään näyttäytyy yliluonnollinen paha. Pojista tulee Billyn, pääpirun apulaisia. Liittoutuessaan pahan kanssa, kokevat he muodonmuutoksen ja muuttuvat punasilmäisiksi, yliluonnollisiksi olioiksi. Tobbe hallitsee Fransin kanssa koko koulua. He nauttivat saadessaan kiusata opettajia, pinkoja ja kaikkia jotka osuivat heidän tielleen. Vanhakosken Matti osuu kiusaajien tielle eräänä päivänä.

---

[34] Huulten alta pilkotti nuuskaa, vaalea otsatukka roikkui silmillä. Hän pani kädet lanteille, jolloin hänen hartiansa näyttivät leveämmiltä kuin tavallisesti. - - Hänen isänsä oli metsätyöläinen ja tunnettu voimistaan. Tobbe oli perinyt isältään sekä kropan että kamalan huumorin.

[35] "Mä haluun kuulla sun piipittävän, tajuutko! Niin kuin rotta!"

> Lille Fisen, lille Fisen. …Jag kände hur hjärtat dunkade, halsen blev torr. Jag såg mig i korridoren, men ingen lärare syntes till. Ingen som kunde hjäpa mig. Några sjundeklassare tittade nyfiket men skulle aldrig våga göra något. – Fisen ska krypa, sa Tobbe. – Just det! ropade Fransi. Ner på golvet! [36] (KD, 20–21).

Huumoria ja hauskuutta kerrontaan tuovat jotkut ”uudet” metaforat, kuten limainen maanpinta ”*marken såg ut som en jättelik pizza*[37]. (BS, 49). Myös Jällivaaran tien kuntoa kuvataan hauskan metaforisesti. Tien on routa rikkonut niin pahasti, että Simonin isän – bussikuskin - selkänikamat kalisevat bussia ajaessa. *”Han var busschaufför och svor över Gällivarevägen som var så tjälskadad att ryggkotorna skallrade när man körde.*” (BS, 18). Arkeologi Fredrik edustaa omaa tyyppiään. *Blodsjugarnan* tarinassa Fredrikiä kuvataan seuraavasti. “Ärrän surina” on hauska ja selvästi havaittava metaforinen ilmaus, jonka avulla lukija voi yhdistää Fredrikin skånelaisuuteen.

> Han hade halvlångt mörkblondt hår i en hästsvans, että smalt ansikte och lunga blå ögon. Rolfi pekade mot den andre mannen son var äldre och mer fetlagd med en grovporig näsa. *Här är skåningen jag berättade om. Fredrik var namnet, trevligt att råkas,* sa mannen med en lustigt skorrning. [38] (BS, 11)

Joskus fyysinen ympäristökin voi palvella epäsuoraa henkilökuvausta (Kantokorpi 1990/2006, 138). *Blodsjugarna* kirjassa miljöökuvaus liittyy Oskar Uu-

---

[36] ”Pikku Pieru, Pikku Pieru…” Tunsin miten sydän jyskytti ja kurkkua kuivasi. Vilkuilin käytävälle, mutta yhtäkään opettajaa ei näkynyt. Ei ketään, joka voisi auttaa minua. Muutama seitsemäsluokkalainen seurasi tapahtumia uteliaana, mutta he eivät ikinä uskaltaisi tehdä mitään. ”Nyt Pieru konttaa” Tobbe huusi. Just niin!” Fransi huusi. ”Maahan!”

[37] Maa näytti jättipizzalta.

[38] ”Rolfin puolipitkä vaaleanruskea tukka oli poninhännällä ja hänellä oli kapeat kasvot ja rauhalliset siniset silmät. [- -] Rolfi osoitti toista, vanhempaa ja tukevampaa miestä, jolla oli isohuokoinen nenä. ”Tämä on se skoonelainen, josta kerroin.” ”Ja nimi on Fredrik, kiva tavata mies sanoi ärrä hauskasti sorahtaen.”

sitalon henkilöön. Akamellan hautausmaalla oli kulttuuriarvoa ja siksi sitä piti suojella. Siksi hautausmaan kaivutyöt piti tehdä käsin. Kerronnasta käy lisäksi ilmi epäsuorasti, että haudankaivaja Oskar Uusitalo on pahalla päällä. Oskaria sapettaa. Hän ei oikein pidä esimiehensä määräyksestä, mutta ahkerana (rakot käsissä) ja tunnollisena työntekijänä hän on taas lojaali esimiehelle.

> Oskar Uusitalo hade blåsor I händerna. Nog var det väl fan att man måste handgräva när det fanns traktorer! Men förmannen hade varit bestämd, Akamella kyrkogård hade kulturvärde och kunde fördärvas av traktorspår. Nå, nu var han ändå snart färdig.[39](BS, 85)

Henkilökuvauksessa käytetään joskus myös nk. kalvenneita tai kuolleita metaforia. Henkilöitä kuvatessa nuo haalenneetkin metaforat ovat paikallaan. Metaforat ja symboliikka rikastuttavat henkilökuvausta, kuten esimerkiksi *viiksiniekka* tai *pystytukka* poliisi tai *koukkusormi* mummo.

5.2 Kivi ja sydän symboleina

BS:n ja *KD*:n kerronnassa käytetään toistoa eli repetitiiviä, jonka avulla kerrotaan useita kertoja mitä tapahtui vain kerran. Repetitiivinen kertomisen tapa tulee esiin muun muassa *KD*:n *musta kiven* tarinassa. *Musta kiveen* liittyvissä kohdissa tarinan kertoja, fokalisoija, kesto ym. vaihtelevat, mutta tapahtuma on aina sama. Mustan kiven tarinaan liittyy teksti *"Den ondes tunga är en knif, den ondes gap är en brunn, den ondes hjerta är en sten…"*[40] (KD, 11). Se toistuu

[39] Oskar Uusitalolla oli rakkoja käsissä. Oli se hemmetti, että piti kaivaa käsin, vaikka traktoreita oli! Mutta esimies oli ollut tiukka, Akamellan hautausmaalla oli kulttuuriarvoa ja traktorinjäljet voisivat pilata sen. No, homma oli pian hoidettu.

[40] Pahan kieli on puukko, pahan kita on kaivo, pahan sydän on kivi…

joitakin kertoja tarinan aikana. Ensimmäistä kertaa Malin, Matti ja Simon näkevät tekstin Pajalan kirkossa. Se on raapustettuna vanhan arkun kanteen. Lause toistuu Anders Gammelforsin tarinassa. Ja vielä uudestaan nuoret löytävät tekstin Pajalan kirkon lattiasta. Pahan lauseen toistaminen herättää tarinan henkilöissä ja myös lukijassa outouden ja pelon tunteita. Toiston avulla annetaan lukijalla mahdollisuus ymmärtää, että puukko, kaivo ja kivi ovat tarinan kannalta tärkeitä. Ne saavat symbolisia ja metaforisia merkityksiä. Puukolla on Matin unessa symbolinen merkitys. Tobben kädessä puukko edustaa *pahaa*, mutta Matin kädessä on puukko so. teräs *pahaa vastaan*. Puukon symboliikka toistuu *Blodsjugarna* kirjassa. Henrikki ja Sauli käyttävät puukkoa pahaa vastaan. Henrikki on taistellut hirviöitä vastaan puukko apunaan. Myöhemmin Simon ja Matti löytävät Henrikin puukon metsästä. Matin ukki kertoo Saulista, miten Sauli oli kertonut nähneensä tummia, kammottavia olentoja. Sauli oli pelännyt kuollakseen, ja siksi pitänyt aina puukkoa mukanaan. Puukko oli ollut voima pahaa vastaan.

Matti sukeltaessaa Berta-tädin kaivoon etsiessään vastausta *mustan kiven* salaisuuteen, paljastuu kaivon symbolinen merkitys. Se on ”ovi” kahden maailman välillä. *KD*:ssä sydän symboloi koko elämää tai koko ihmistä. Ihmisen elämälle sydän on välttämätön. Sydän liittyy teosten pääteemaan, koska sydänkin voi olla paha tai hyvä. Kun paha, musta kivi asettuu sydämeen, tulee koko sydämestä, koko ihmisestä paha. Sydän on myös kristillisen symboliikan keskeisimpiä sanoja. Kristinuskossa sydän symboloi Jumalan ja Jeesuksen rakkautta[41]. *Kyrkdjävulen* teoksen lopussa komeetta saapuu Jupukka-vuorelle mukanaan valo-olento. Tekstin symboliikka paljastaa, että komeetan mukanaan tuoma olento on Jeesus. *”Gnistrande ljus stod han där. Tyst och alldeles lugn såg han ut över oss, - - Hans ansikte var så allvarligt och*

[41] Katolilaisilla Jeesuksen sydän, kuvaa Jeesuksen rakkautta, joka tuli ilmi ennen kaikkea kärsimyksissä, joihin hän alistui ihmiskunnan lunastamiseksi. (Lempiäinen 176).

milt att jag fick lust att gråta. Mitt hjärta fylldes av en smältande värme.[42] (KD, 195). Sydämen sulattava lämpö symboloi Jeesuksen rakkautta ihmisiä kohtaan. Kristus-myytin mukaan Jeesus on hyvä ja auttaa ihmisiä.

Kirjan *mustan kiven* tarinassa ja symboliikassa ei voi olla huomaamatta sen yhteyttä Kaaban mustaan kiveen ja islaminuskoon. Islamin mukaan jokaisen uskovan olisi kerran elämässään käytävä Mekassa ja Kaaban temppelissä. Temppelissä ihmiset kiertävät Kaaban kuutiota, johon on muurattu pyhä kivi. Kaikki pyrkivät koskettamaan tuota kiveä. Kaaban musta kivi on meteoriitti. Islaminuskon mukaan kivi oli alun perin enkeli, joka tuli liian lähelle maata. Nähtyään maailman pahuuden enkeli muuttui mustaksi kiveksi ja putosi maahan. (Suomen ev.lut. kirkko 2009).

Kun kerronnassa halutaan korostaa pelon ja kauhun tunteita käytetään sydämestä metaforisia ilmauksia, kuten *"mitt hjärta pumpade"*[43] (BS, 48), tai *"Jag kände plötsligt hur det strömmade mot hjärtat, hur det blev alldeles varmt*[44]*.* (KD, 114). Simonin kauhukokemusta, sekavaa fyysistä ja psykkistä tilaa kuvaa metaforinen lause. *"Jag kände hur blodet tjocknade i skallen, hur hjärnan förvandlades till en svart gröt"*[45]. (BS, 154). Mutta sydän tunnetusti on myös rakkauden symboli. Rakastuneen sydän pakahtuu. Tuon tunteen saa kokea Maliniin rakastunut Matti, jonka sydän hakkaa nopeammin pelkästä ajatuksesta pyytää Malin diskoon. *"Tänk om jag skulle våga bjuda upp henne. Mitt hjärta slog snabbare vid bara tanken"*.[46] (KD, 105)

---

[42] - - hän seisoi säkenöiden valoa. Hiljaa ja rauhassa hän katsoi meitä,- - Hänen kasvonsa olivat niin vakaat ja lempeät että minun teki mieli itkeä. Sulattava lämpö täytti sydämeni.

[43] sydämeni jyskytti

[44] Tunsin yhtäkkiä miten jokin virtasi kohti sydäntäni, miten se muuttui aivan lämpimäksi..

[45] Tunsin miten veri päässäni sakeni, miten aivoni muuttuivat mustaksi puuroksi.

[46] Jos vain uskaltaisin kutsua hänet. Pelkkä ajatus sai sydämeni hakkamaan nopeammin.

6 YLILUONNOLLINEN PAHA

Pelottavia ja uhkaavia elementtejä tarinoissa edustavat ennen muuta yliluonnolliset oliot, kuten verenimijät ja yliluonnollisen miljöö, kuten maanalainen kaupunki. Lisäksi yliluonnolliset esineet, kuten Musta Raamattu ovat outoja, pelottavia tai uhkaavia. Demonisia, yliluonnollisia olentoja *KD:ssa* edustavat pirut, erilaiset hirviöt ja kirotut vainajat sekä Pajalan koulun uusi sijaisopettaja Billy. Rajatilan outoja olentoja kertomuksissa ovat vampyyrit, elävät kuolleet, manalaiset ja noidat. Nämä usein kahden maailman välissä toimivat oliot synnyttävät jännitystä, outoutta ja maagisuutta realistiseen tarinaan. *BS*:ssa yliluonnollisia olentoja ovat liskomaiset verenimijät, Kalvenoita, vainajalan asukkaat, elävät kuolleet ja manalaiset. Em. elementtien kautta *BS*:n ja *KD*:n kirjat yhdistyvät kauhukirjallisuuden traditioon, jossa yliluonnollinen on lähes aina pelottavaa ja pahaa.

6.1 Musta Raamattu

Kirjojen tarinoissa henkilöiden olettamuksen ja uskomukset sekä tieto ja muisti vaikuttavat mieleen ja tunteisiin. Kauhua ja kauhun tunnetta voidaan tunnistaa viittaamalla niihin tuntemuksiin, joita teoksen henkilöllä on (Mäyrä 1996, 166). *Blodsjugarna* kirjassa vanhojen ennustusten, kuten Paloniemen suvun kirouksen tai pelottavien tarinoiden kuuleminen aiheuttavat epävarmuutta ja pelkoa. Mustan Raamatun[47] näkeminen saa Simonin huonovointiseksi ja pelkäämään. Musta Raamattu synnyttää tarinan henkilössä inhoa, pelkoa ja kauhua.

---

[47] Mustan Raamatun uskotaan ja tiedetään liittyvän pahaan ja saatananpalvontaan, jossa kristinuskon symboleja ja rituaaleja käytetään käänteisissä merkityksissä.
(Suomen evl.lut. kirkko 2009)

> Har du hört talas om Svarta Bibeln? Jag nickade med en rysning. [--] Det fanns de som mördat sina närmaste och sedan tagit livet av sig. Bokens kraft var så stark att det räckte med att ta i den för att bli drabbad.[--] Farfar böjde sig under sängen och drog fram ett brunt, maskätet träskrin. Jag drog mig förfärad bakåt. [--] Och den låg där. Svart och hotfull. Så fort jag såg den fick jag en kuslig, krypande känsla.[48] (BS, 172)

Vatsassa tuntuva pelon kouristus - tai kuten edellä mainitussa tekstiesimerkissä Simonin vartalon läpi menevä puistattava olo - voidaan nimetä kielellisesti. Toisin sanoen pohjimmiltaan on kysymys ruumiillisista kokemuksista[49].

6.2 Kalve-noita ja muut kammottavat olennot

Blodsjugaren tarinassa Kalve-noita liittyy sekä saamelaisen mytologian noitauskoon että vampyyrimyytteihin. Kalve edustaa saamelaisen mytologian mukaan voimakkaimpia ja pahimpia noitia, joita olivat syöjä- ja petonoidat. Ne pystyivät noituutensa voimalla tekemään niin paljon pahaa, että toisen piti sen takia kuolla. (Forsius, 1997; Helander 2000, 240; Pentikäinen 190–191.) *BS*:n tarinassa Kalve on kaikista noidista suurin ja kammottavin. Kalvea pidetään erityisen pahana, koska se on tappanut oman vaimonsa ja omat lapsensa. Noita on pysynyt hengissä ikiroudan sisällä, jotta se pääsisi toteuttamaan kostonsa karmeaan loppuun asti. Jotta Kalve pysyisi hengissä ja voi-

---

[48] Oletko kuullut puhuttavan Mustasta Raamatusta?" Nyökkäsin minua puistatti. - - Se on niin täynnä pahaa, että sen lukeneet ovat tulleet hulluiksi. Jotkut ovat jopa tappaneet lähimmäisensä ja sitten itsensä. Kirjan voima oli niin mahtava, että se vaikutti jo kun sitä kosketti. - - Ukki kumartui ja veti sängyn alta ruskean madonsyömän puurasian. Vetäydyin kauhuissani taaksepäin. - - Ja siellä se oli. Musta ja uhkaava. Minulle tuli heti kaamea, puistattava olo.

[49] Kauhun olennainen ulottuvuus on esikielellisessä pelossa, vapinassa ja hikoilussa (Mäyrä 1996, 16).

missaan tarvitsee se vampyyrin tavoin ihmisen verta. Ihmisen verenjuonti ja ihmislihan syönti aiheuttavat inhoa ja kauhua, kuten myös Kalven Paloniemen langettama kirous. Simon kohtaa Kalve ensimmäistä kertaa Lainiovuoman arkeologisilla kaivauksilla. Kalven silmät symboloivat pahuutta. *"Och ögonen, nu såg jag ögonen igen. De var inte mänskliga. De var avgrunder, hål av ondska"*[50]. (BS, 69). Kalve-noita on kuoleman lähettiläs. Kun Simon kohtaa Kalven viimeistä kertaa Simon toteaa - -*"det var som en hälsning från döden själv"*- - [51] (BS, 235).

Hirviöiden näkeminen on pelottavaa ja niiden koskettaminen vastemielistä. Yliluonnollista pahaa kohdatessa näköhavainnoin lisäksi tulevat tarkasteluun myös muut aistitoiminnot; kuulo-, haju-, tunto- ja makuaisti.[52] Teoksen henkilöt järkyttyessään haukkovat henkeä ja inhoa tuntiessaan säpsähtävät ja vapisevat. Pelätessään he ovat jännittyneitä, heitä puistattaa ja he vilkuilevat taakseen. Pahan aavistaminen saa verenpaineen kohoamaan ja sydämen jyskyttämään. Verenimijöiden, vampyyrien, liskomaisten hirviöiden, aaveiden ja elävien kuolleiden ulkonäkö ja olemus herättävät sekä inhoa että pelkoa, kuten Simonissa, joka kauhistuu nähdessään kammottavan otuksen Malinin kimpussa. *"Den låg över Malin! En slingrande kropp. Den flög upp och glodde vildsint. Mörka ådlor, fläcklig ödlehud, råttänder."*[53](BS, 32). Hirviöiden kohtaamiseen liittyy lisäksi fyysisen vahingoittumisen pelko. Simon kohtaa Pajalan terveyskeskuksen ruumishuoneella Fredrikin, joka on kirottu vainaja.

---

[50] Ja silmät, nyt näin silmät uudestaan. Ne eivät olleet ihmissilmät. Ne olivat rotko, pahan reikä.

[51] Tuntui kuin itse kuolema olisi tervehtinyt minua.

[52] Havainnoinnin fasetti (Kantokorpi 2006, 142, Rimmon-Kenan 1999, 99).

[53] Se makasi Malinin päällä! Luikerteleva otus. Se singahti ylös ja mulkoili hurjana. Tummia suonia, täplikäs liskoniho, rotanhampaat.

> Desperat högg jag ut med kamman. Den mötte genast något klibbigt. Fingarna sjönk in i ett kaltt slem. - - Jag hasade sidledes längs väggen, försökte komma undan. - Jag kände att jag snart skulle svimma. Måste andas… få luft … Händerna sökte förtvivlat i fickorna. - - Med för mig var det försent. - - Jag flåsade i mörket och lät luften strömma ner i min värkande strupe. Blodet bubblade i ådrorna när de fylldes med syre. [54] (BS 153–154).

6.3 Kummittelijat ja levottomat vainajat

Saamelaisten uskomusten mukaan kummittelijoita olivat ihmiset, joiden rauhaton sielu saattoi jäädä harhailemaan elämän ja kuoleman välille. (Harva 1915, 19; Pentikäinen 1995, 215). *KD*:ssa rauhattomat sielut tulevat vainajalasta maan päälle. Jupukka-vuorella ne anovat apua Matilta, Malinilta ja Simonilta, koska ne haluavat lopettaa harhailunsa tämän ja tuonpuoleisen välillä.

> Och där bakom anades bara en myllrande skugglik massa. Bruset växte, och nu kunde vi höra röster. Svaga klagande skrik. *Auttakaa meitä*…De döda! - - De närmade sig stadigt som en mörk, forsande massa. Dova gestalter utan ansikten. Förtvivlande, hasande varelser.[55] (KD, 191).

---

[54] Iskin epätoivoissani kammalla. Se upposi heti johonkin tahmeaan. Sormet upposivat kylmään limaan. - - Laahauduin seinää pitkin. Yritin päästä pakoon. - - Tunsin pyörtyväni pian. Pakko hengittää … saada ilmaa…Kädet tonkivat epätoivoisina taskuja. - - Tuijotin tyrmistyneenä. Hänen suunsa oli täynnä muurahaisia. Hänen suustaan pääsi vain murinaa, - - Mutta minulle se oli liian myöhäistä. Tunsin miten veri päässäni sakeni, miten aivoni muuttuivat mustaksi puuroksi. - - Läähätin pimeydessä ja annoin ilman virrata kipeään kurkkuuni. Veri jyskytti suonissa kun ne täyttyivät hapesta.

[55] Ja sen takana saattoi aavistaa kuhisevan, varjomaisen massan. Kohina yltyi, ja nyt kuulimme jo ääniä. Heikkoa valittavaa huutoa, suomeksi. *"Auttakaa meitä…"* Vainajat! Ne kähestyivät vakaasti tummana, kuohuvanan massana. Onttoja hahmoja ilman kasvoja. Epätoivoisia, laahustavia olentoja.

Vaikka *Blodsjugaren* tarinassa osa yliluonnollisista tapahtumista sijoittuu maanalaiseen maailmaan, ei kirjassa esiinny saamelaisen mytologian mukaisia maahisolentoja. *KD*:n ja *BS*:n tarinoiden maanalaiset olennot ovat vainajahenkiä. Niistä käytetään nimitystä maanaliset tai manalaiset ymmärtäen niiden asuinsijaksi vainajalan[56]. Tällaisen levottomassa rajatilassa vaeltavan vainajan hengen Rolfi kohtaa metsässä, Lainiojoen rannan läheisyydessä. Rolfi ihastuu tuohon metsän siimeksessä piileskelevään kuvankauniiseen naiseen, jonka silmät säkenöivät. Rolfi haluaisi tarttua naisen hiuksiin, jotka ovat kiiltävän ruskeat, paksut, pehmeät ja lainehtivat alas hartioille. Rolfi haluaisi sivellä sormenpäillä naisen täyteläisiä huulia. Rolfi on aivan hullaantunut naisen kauneuteen, ja juuri kun hän on valmiina syleilemään naista, paljastuu Rolfille karmea totuus. Nainen on kuoleman valtakunnan asukas.

> ”Han tog ett par steg emot henne med mjuka armar för att ge henne en kram, men samtidigt vände hon sin rygg emot honom. - - Och han skrek! Därunder fanns ingen rygg. Den var urgröpt som en rutten stock, ett gapande köttigt hål från axlarna ända ner till midjan, - - hon var naken. Det han tagit för kläder var mögel och skorviga lavar som täckte hennes hud. - - han snuddade hennes kind så bet hon, högg som ett lodjur över handen, - - [57] (BS, 60-61).

Tämän pro gradu –tutkielman liitteissä taulukossa nro 1 (sivu 82) esittelen *KD* ja *BS* teoksissa esiintyvät *Uhkan ja inhon elementi* sekä *Henkilöiden emotionaalisen tilaa ja siihen liittyviä fyysisiä reaktioita* taulukossa nro 2 (sivu 83).

---

[56] - - Siihen täytyy sisältyä myös todellisen mytologian aineksia. Näihin kuuluvat esim. mahinen, eräänlaiset maan alla asuvat ihmisenkaltaiset olennot; manalaiset, edesmenneitten sielut; äpärä, murhattujen lasten haamut. Kaikki nämä ainakin pohjoisessa Suomessa ovat yleisen kansanuskon esineitä. (Laestadius 2000/1840, 33).

[57] Hän otti pari askelta naista kohti kädet valmiina syleilemään tätä, mutta samassa nainen käänsi hänelle selkänsä. - - Ja Rolfi huusi. Hiusten alla ei ollut selkää. Selkäpuoli oli ontto kuin laho tukki, ammottava lihainen reikä olkapäiltä alas vyötärölle asti, - - nainen oli alasti. Se mitä hän olio luullut vaatteiksi olikin hometta ja rupista jäkälää, joka peitti naisen ihoa. - - Rolfi hipaisi poskea, nainen puraisi, iski kiinni käteen kuin ilves, - -

7 YLILUONNOLLINEN YSTÄVÄ

Kirjojen sisältämästä myyttisestä aineksesta osa on sellaista, mikä sisältyy eri kulttuureissa sukupolvelta toiselle periytyviin uskomustarinoihin. Osa tästä taas on yhteneväisiä saamelaisten myyttien kanssa. Näitä ovat esimerkiksi sankarimyytti ja karhu-myytti. Kerronnassa käytetyt metaforat ja symbolit yhdistyvät yliluonnolliseen ja myytteihin. Tekstissä esiintyvillä symboleilla on tehtävänä tuoda korostetusti esiin teoksen teema so. hyvän ja pahan välinen ikuinen taistelu. *Blodsjugarna* ja *Kyrkdjävulen* kirjoissa yliluonnollinen näyttäytyy myös ystävänä[58]. Jotkut yliluonnollisista olioista, kuten Matin Otso-koira tai Simonin käärme on ystävällisissä suhteissa tarinoiden kuolevaisten henkilöiden kanssa. Liitän jotkut tapahtumista, ilmiöistä ja taidoista ystävällismieliseen yliluonnolliseen. Sellainen on esimerkiksi verenseisauttamisen taito.

Saamelaismytologian suojelushenkiä eli saivohenkiä *KD*:ssa edustaa Vanhakosken Matin isoisän isä, Heikki. Hän tulee auttamaan ja suojelemaan Mattia kamppailussa *mustan kiven* herruudesta. *BS*:ssa saivohenkenä on Kalven tytär Eila, joka tulee auttamaan ja suojelemaan Simonia. Kalve oli halunnut tyttärensä seuraavan häntä pahaan. Kun Eila kieltäytyi palvelemasta Paholaista, Baal-Sebubia, tappoi Kalve tyttärensä kuten muutkin perheenjäsenet. Eila joutui vainajalaan, mutta hänelle jäi kuitenkin taito liikkua maailmojen välillä. Tätä taitoa hän käytti suojellakseen Simonia. Saamelaisessa mytologiassa eläimet liittyvät enneuskoon. Šamanistiseen maailmankuvaan liittyy lisäksi idea ihmisen sielun mahdollisuudesta ilmestyä

---

[58] ”Fantasia on fiktio, joka herättää ihmeen tuntua ja sisältää olennaisena ja palauttamattomana elementtinä yliluonnollisia tai mahdottomia maailmoja, olentoja ja objekteja, joiden kanssa tarinan kuolevaiset henkilöhahmot tai lukija ovat ainakin osin ystävällisissä suhteissa” (Manlove 1982, 16–17).

eläimen hahmossa. Saivo-olentoja Niemen kirjoissa ovat saivoeläimet[59] eli karhu ja käärme. Yliluonnollisia apueläimiä tarinoissa edustavat koira, karhut ja käärme.

7.1 Karhu-myytti

Otso-koiran tai karhun syntytarina *Kyrkdjävulen* kirjassa on varsin outo ja erikoinen jopa hupaisa. Syntytarina ei liity saamelaiseen mytologiaan. Saunassa Vanhakosken Matti syö neljä pikkupirua. Seuraavana päivänä Matti ulostaa vessanpönttöön pienen koiranpennun. Pentu on hyvin vahvan ja erikoisen näköinen. Myyttistä aineista Otsoon kuitenkin liittyy. Myyttien karhuissa tapahtuu hyvin usein muodonvaihdoksia (Karhumytologia-sivustot 2009; Pentikäinen 1995, 95.) Niin myös *KD*:n tarinan aikana Otso-koira muuttuu pienestä koiranpennusta suureksi uroskarhuksi. Myyttinen aines löytyy lisäksi tehtävästä, joka Otsolle on annettu. Tuleehan Otsosta isäntänsä suojelija ja voimaeläin[60]. Ensimmäisen kerran Otso pelastaa isäntänsä, kun Tobbe ja Matti kohtaavat diskossa. Toben uhatessa Matin henkeä, hyökkää Otso Tobben kimppuun ja puree Tobbea ranteeseen. Myöhemmin toisessa maailmassa Matille selviää monta asiaa. Äänet kertovat Matille mitä on tapahtunut. Ne kertovat lisäksi Otso-koiran tehtävästä.

---

[59] Saivoeläimet olivat; enne-eläimistä tavallisimpia ovat kotieläimet kuten koira, kissa tai poro. Metsäneläimistä enneperinnettä on liittynyt muun muassa karhuun, käärmeeseen ja muurahaisiin. (Laestadius 2000, 96; Pentikäinen 1995, 114).

[60] Eläinkuntaan liittyvälle uskomusperinteelle on olennnaista toisaalta ajatus eläimistä haltijoina, jotka toimivat jonkun eläinlajin tai kansan suojelijoina (Pentikäinen 1995,90).

> Du skaffade dig ett kraftdjur till hjälp. **Menar du min hund**? Hund! Vet du inte att Otso är det gamla finska ordet för björn! Och med ens mindes jag hur Otso förändrats. Den bruna pälsen, den runda skallen med sina små ögon. De tjocka benen. [61] (KD, 163)

Viimeisessä ja ratkaisevassa hyvän ja pahan välisessä taistelussa, Jupukkavuorella Otso näyttää lopullisesti voimansa. Kun pirut, Tobbe ja Fransi hyökkäävät Matin, Malinin ja Simonin kimppuun, rientää Otso-karhu apuun. Tässä karhu symboloi ennen muuta voimaa, mutta myös valtaa. Hyvän voimat saavat vallan voittaessaan pahan.

> En tung, jättelik varelse slängde sig över oss. *Otso*! hörde jag Malin skrika. Ett fruktansvärt slag med ramen. Flera djävlar krossades. Jag rullade åt sidan och såg Fransis skräckslagna min. Framför honom reste sig en rasande luden jätte. - - Han var helt förvandlad. Den lilla hundvalpen var borta - - Han hade blivit en björn. En fullvuxen vrålande björnhanne. [62] (KD, 188).

7.2 Käärme symbolina ja myyttinä

Blodsjugarna kirjassa Simonin vanhemmat eivät hyväksy, että pojalla on käärme kotieläimenä, siksi isä tappaa käärmeen ja hautaa sen pihalle aidan viereen. *"- Hädanefter drar du inte in sånt där äckel i ditt rum*!"[63]. (BS, 168). Käärmeeseen yhdistetäänkin usein kielteisiä piirteitä. Tulihan käärmeestä jo syntiinlankeemuskertomuksen[64] perusteella Saatanan, synnin, himojen ja

---

[61] Sinä hankit voimaeläimen avuksesi. Tarkoitatko sinä koiraani? Koiraa! Etkö tiedä, että Otso on vanha suomalainen sana ja tarkoittaa Karhua! Ja samassa minä muistan, miten Otso oli muuttunut. Ruskea turkki, pyöreä pää ja pienet silmät. Paksut jalat.

[62] Raskas jättimäinen olento heittäytyi päällemme. Otso, kuulin Malinin huutavan. Hurja isku etutassulla. Monta pirua ruhjoutui. Kierähdin sivuun ja näin Fransin kauhistuneen ilmeen. Hänen edessään oli karvainen jättiläinen. - - Se oli muuttunut täysin. Pieni koiranpentu oli poissa - - Siitä oli tullut karhu. Täysikasvuinen, ulvova uroskarhu."

[63] Tästä lähtien et kanna tuollaisia iljetyksiä huoneeseesi!

[64] 1 Moos. 3

myrkyn symboli. Monissa Raamatun kohdissa käärme esiintyy kielteisessä yhteydessä, kuten käärme, jonka pään risti murskaa, viittaa Jeesukseen synnin voittajana[65]. Saamelaisessa mytologiassa tunnetaan käärmeitä kohtaan suurta kunnioitusta. Laestadius (2000, 97) toteaa, ”*Tornionlaakson suomalaiset sanovat, että eräät käärmeet eivät ole luonnollisia, vaan noitakäärmeitä*.” Pihakäärmettä pidetään jonkinlaisena suojelusolentona ja siksi sitä ei saa hätyyttää.

Blodsjugarna kirjassa Simonin käärme on viisauden symboli[66]. Simon antaa käärmeelleen nimen Häntä. Käärme pelastaa isäntänsä hengen ensimmäistä kertaa Lainiovuoman kaivauksilla, kun Simon haudataan elävältä ja hän on tukehtua multaan ja hapen puutteeseen. Häntä tulee apuun. Se näyttää valoa, möyhentää maata Simonin ympärillä ja kaivaa lopulta isännälleen aukon ylös maanalaisesta haudasta. Häntä viittaa Laestadiuksen (2000, 98) mainitsemaan sáiwaguolleen eli ”vuorikalaan” tai Pentikäisen (1995, 190) mainitsemaan sáiva guelieen eli supranormaaliin kalaan. Saamelaiset uskoivat sáiwaguellen (sáiva guelien) toimivan oppaana sielunmatkoilla aliseen maailmaan, vainajien tykö (Laestadius 2000, 98; Pentikäinen 1995, 190). Simonin isän tappama käärme herää henkiin. *”Det var ormen. Jag trodde inte mina ögon. Den sönderhackade kroppen hade läkts samman.”* [67] (BS, 182). Häntä herää henkiin, koska se on Simonin voimaeläin ja sille on annettu tehtävä. Henkiinherääminen liittyy käärmeeseen monissa mytologioissa[68]. Häntä opastaa Simonia, kun nuoret aloittavat vaarallisen seikkailun maanalaisessa kaupungissa. Se auttaa Simonia pelastamaan Kalven kiroaman Henrikin.

---

[65] 1 Moos. 3:15

[66] Käärme on myös vanha viisauden symboli. Tavallisimmin myönteinen symboliikka liittää käärmeen muihin uskontoihin kuin kristinuskoon. (Lempiäinen 2002, 293)

[67] Se oli käärme. En uskonut silmiäni. Palasiksi hakattu ruumis oli taas ehjä!

[68] Koska käärme luo nahkansa ja herää keväällä horroksesta, on se monissa mytologioissa elämän jatkumisen symboli. (Lempiäinen 2002, 292–294.)

Tarinan lopussa Simonin isäkin ymmärtää lopulta käärmeen voiman ja pyytää siltä anteeksi.

> ”Och den yngre brodern drar upp något ur fickan, något längt och blankt och håller det i sina händer. Det rör på sig, det lever och slingrar, och nu ser alla att det är en orm. Det är först då som pappan öppnar munnen. – Förlåt, säger han darrande. Förlåt oss…”[69] (BS, 238).

7.3 Näkijät ja parantajat

Kauhusta fantasian erottaa se, että yliluonnollinen esiintyy fantasiassa myös ystävällisenä (Manlove 1982, 26). *Kyrkdjävulen* kirjassa yliluonnollisena ”ystävänä” voidaan pitää myös šamaanintaitoja. Tarkoitetaanhan yliluonnollisilla šamaanitaidoilla yleensä hyvää, sillä *”maagisten parannusmenetelmien ajatuksena on, että ihminen voi siirtää pois sairauden”* (Helander 2000, 242). Eräs tarpeellisimmista parannusmenetelmistä on ollut verenseisauttaminen.[iii] Joskus veren seisottaminen tapahtui lukemalla erityisiä verenseisautussanoja, jotka viittasivat Raamatun kertomuksiin[70] (Helander 2000, 244; Paulaharju 1961, 266).

Kyrkdjävulen kirjassa Vanhakosken Matin kysellessä Bertalta verenseisauttajista, kertoo täti kertomuksen miehestä, joka metsätöissä iski kirveellä jalkaansa. Täti kertoo verenseisauttajasta, jolla oli lahja pysäyttää verenvuoto. *KD*:n tarinan mies käyttää verenseisautussanoja viitaten Raamattuun. *”Men så kom där en i laget som hade gåvan, och vid Herrens heliga ord slutade blodet rinna som när havet delade sig under Mose flykt och bottnen torrlades och*

---

[69] Ja nuorempi veli nostaa taskustaan jotain – jonkin pitkän ja sileän – ja pitää sitä kädessään. Se liikkuu, se elää ja kiermurtelee, ja nyt kaikki näkevät että se on käärme. Vasta silloin isä avaa suunsa. ”*Anteeksi*”, hän sanoo tutisten. *”Anna meille anteeksi…*

[70] Kainulaisjärven ukko puhalsi: ”Seiso veri, niin kuin Punainen meri seisoi, kun Mooses ojensi sauvansa yli Punaisen meren.” (Paulaharju 1961, 266–267)

de alla kom välbehållna över till andra sidan. [71] *(KD, 30). Kyrkdjävulen* kirjan yliluonnolliseen verenseisauttamisen kokemukseen liittyy epitekstinä kirjailija Niemen haastattelu. Mikael Niemi kertoo miten vielä 1960-luvulla, Pajalassa turvauduttiin verenseisauttajien apuun. *"But this tradition of stopping blood is something I experienced myself as a boy, my father called a woman that stopped my nose-bleeding on the telephone when I was about six years old.* [72] (Niemi, 2009)

Saamelaisten etiäisperinteeseen kuuluu usko siihen, että ihminen voi toimia fyysisen ruumiin ulkopuolella ja etäällä paikasta, jossa ihminen itse todellisuudessa on (Pentikäinen 1995, 196).[73] Etiäiskokemukset ovat saamelaiskulttuurissa tavallisia, eikä niihin liity yleensä pelkoja tai ahdistusta. Saamelaisen mytologian mukaan jokaisella ihmisellä on seuranaan jatkuvasti oma haltijansa, joka on koko ajan selvillä ihmisen tekemisistä ja huolehtii hänestä sekä ilmoittaa etukäteen hänen saapumisestaan tiettyyn paikkaan. (Harva 1915, 19; Pentikäinen 1995, 196–197.) Vanhakosken Matin Berta tädillä on näkijän kykyjä.

> Matti satte sig vid bordet och såg att Berta dukat fram en extra kaffekopp. - - Hur visste du att jag skulle komma? Berta log men svarade inte. Tog bara själv en skvätt och såg hemlighetsfull ut. Matti visste att hon hade gåvor som andra människor saknade, men också att hon ogärna pratade om det. [74] (BS, 110)

---

[71] Mutta sitten porukasta astui esiin mies, jolla oli lahja, ja Herran pyhällä sanalla veri lakkasi vuotamasta samaan tapaan kuin meri halkesi kahtia silloin kun Mooses pakeni, ja sen pohja kuivui ja kaikki pääsivät ehjin nahoin toiselle puolelle…

[72] Mutta tämä verenseisauttamisen perinne on jotain mitä itsekin koin ollessani 6-vuotias poika. Isäni soitti eräälle naiselle, joka puhelimen kautta tyrehdytti verenvuodon nenästäni. (Oma suomennos)

[73] Etiäinen on kansanperinteessä ihmisen haamumainen kaksoisolento, jonka näkeminen yleensä edeltää hänen saapumistaan (Honkala 2000, 70).

[74] Matti istui pöydän ääreen ja huomasi, että Berta oli kattanut ylimääräisen kahvikupin. - - "Mistä sinä tiesit, että minä tulisin?" Berta hymyili, mutta ei vastannut. Otti vain itsekin tilkan ja näytti salaperäiseltä. Matti tiesi, että Bertalla oli lahjoja, joita muilla ei ollut, mutta myös ettei tämä mielellään puhunut niistä.

Etiäisuskoon kuuluu ajatus, että periaatteessa kenellä tahansa on kyky kuulla ja nähdä etiäisiä, mutta ihmisen edellä kulkevan kaksoisolennon voi kuulla ja nähdä vain ihmiset, joilla on 'luja veri'.[75] Ilmaus on tavallinen myös kohdattaessa muita uskomusolentoja, kuten esimerkiksi vainajaolentoja. *Kyrkdjävulen* kirjassa kerrotaan lujaverisistä.

> Man väljer det inte själv, det bara kommer till en. - - Du är en Vanhakoski. Vi har det i släkten. Din farfars far kunde bota folk bara genom att lägga händerna på dem. Och hans mamma visste alltid när någon skulle dö. Då såg hon en skugga alldeles bakom den personen.[76] (KD, 113).

7.4 Sankarimyytti

Kyrkdjävulen tarinaan on sisällytetty monta vanhaa myyttiä, mutta Matin šamaanikuolemasta ja laskeutumisesta toiseen maailmaan tulee *Kyrkdjävulen* kirjassa oma uusi myytti, joka sekin pohjautuu vanhaan myyttiperinteeseen. *KD*:ssä Bertan tehtävänä on toimia välittäjänä tuonpuoleisten voimien ja Matin välillä. Berta toimii Matin opettajana pojan kasvussa aikuiseksi sekä valmistautuessa šamaaniksi tuloon ja šamaanikuolemaan. Tämä liittää kertomuksen sekä puberteetti-initiaatioon että initiaation, joka sisälsi kuoleman tapahtumana[77]. Matin tarinaan liittyy toisaalta nuoren kasvamisen teema,

---

[75] - - ihmisen edellä kulkevan kaksoisolennon voi kuulla ja nähdä vain ihmiset, joilla on *luja veri*. Yhteisössä lujaveriset saattoivat saada myös parantajan tai noidan tehtäviä. Saamelaisten vainajauskon mukaan nimenomaan suvun omat vainajat voivat olla jatkuvasti yhteydessä oman suvun elävien kanssa. (Harva 1915, 19; Pentikäinen 1995, 196–197.)

[76] Erilaisuutta ei valita itse, se vain tulee. Sinä olet Vanhakoski. Se on suvussa. Sinun isoisäsi osasi parantaa ihmisiä panemalla kätensä heidän päälleen. Ja hänen äitinsä tiesi aina, milloin joku kuoli. Silloin hän näki varjon sen ihmisen takana.

[77] Koko yhteisön tasolla huomattavin siirtymäriitti oli puberteetti-initiaatio, siirtymä yhdestä ikäryhmästä toiseen. - - Siirtymäriitit liittyvät myös syntymään, avioliittoon ja kuolemaa. Jokainen näistä sisälsi initiaation, sillä niissä jokaisessa tapahtui huomattava muutos ihmisen olemuksessa ja sosiaalisessa asemassa. Siirtymäriitti antoi hänelle syvemmän näkökulman elämään - - (Pettersson, 1996,16.)

joka on yleinen fantasiakirjallisuudessa. Kasvutarinaan liittyy vastuunoton ja rohkeuden korostaminen. Matti löytää itsestään sisäisen sankarin, jolla on yliluonnollisia kykyjä.

Sankarimyyttiin[78] liittyy lisäksi fantasiakirjallisuuden toinen tärkeä teema, so. lapsen vahvuus kuoleman keskellä. (Ihonen 2004, 79,89–94). Matti kertoo ystävilleen; *"Men hur kom du upp ur brunnen? – Jag kom aldrig up. - - Jag kom igenom. - - Det var som en dröm. Det hände saker därnere som jag aldrig kan berätta. - - Nu vet jag vad allt det här handlar om."*[79] (KD, 171–172). Vanhakosken Matti ymmärtää mitä on tapahtunut. Hän ymmärtää olevansa erilainen kuin ystävänsä. Hän on muuttunut[80]. Toisessa maailmassa Matille opetetaan tärkeät suomenkieliset sanat, joiden avulla hän voi purkaa pahoja loitsuja. Hän saa myös verenseisauttajan taidon. Matille kerrotaan lisäksi, että maapalloa ja Pajalaa lähestyvä komeetta on erikoinen. *"Den har någon med sig. En varelse gjord av ljus. Han färdas därinne - - och han är god. Vill hjälpa människorna.* [81] (KD, 172.)

BS:ssa Paloniemen Simon on tarinan sankari. Hän johdattaa ystävänsä mukaan taisteluun Kalvea ja hirviöitä vastaan. Simon haluaa poistaa Kalven langettaman kirouksen voiman. Hän haluaa auttaa sukuaan pois ki-

---

[78] Sankarimyytti on maailman tunnetuin ja yleisin myytti. Vaikka sankarimyyttien yksityiskohdat vaihtelevat suuresti, niistä on löydettävissä rakenteellinen muoto, joka on yleismaailmallinen. Sankari syntyy vaatimattomissa tai hyvin tavallisissa oloissa, hänellä on yli-inhimillisiä voimia jo nuorena. Hän käy taisteluun pahan voimia vastaan, joka päättyy yleensä sankarin voittoon. (Jung 1964,1991, 110, 120.)

[79] Mutta miten sinä tulit ylös sieltä kaivosta? En minä tullutkaan. - - Minä tulin läpi. -- Se oli kuin uni. Siellä alhaalla tapahtui asioita, joita en voi ikinä kertoa.- - Nyt minä tiedän mistä tässä kaikessa on kyse.

[80] Lminaalisuus on "olemassaolon seikkailu", jonka jälkeen ihminen ei ole enää sama. Liminaalisuuden tilassa henkilö saa opetuksen ja salaisten rituaalien kautta kaiken sen tiedon, joka on hänelle tärkeää uudessa olotilassaan. (Simonsuuri 1996, 26 Levinasiin 1991 viitaten.)

[81] Siellä on joku mukanaan. Olento joka on tehty valosta. Hän matkustaa sen sisällä, - - ja hän on hyvä. Hän haluaa auttaa ihmisiä. - - Minulle kerrottiin.

rouksen synnyttämän pelon ja kauhun vallasta. Aivan kuten *Kyrkdjävulenissä* myös *Blodsjugaren* tarinassa on laskeutumisen symboliikkaa, kun nuoret Akamellan hautausmaalla avatun haudan kautta siirtyvät maanalaiseen maailmaan. Molemmissa teoksissa on lisäksi tekstikohtia, joissa on voimakkaita tai outoja sää- ja luonnonilmiöitä kuten maan vajoaminen, ukkosen jyrinä tai salamointi. Tai kun yhtäkkiä tulee täysi talvi kesäkuun helteiden keskelle. Ennen kuin Simon laskeutuu toiseen todellisuuteen, saa hän kokea oudon ilmiön. Taivas repeää Akamellan hautausmaan yläpuolella.

> [--] det blev ett hål i himlen, ett ljusande hål, så vitt att inget mänskligt öga kunde se så jag blundade, jag slöt mina ögon, men ljuset var så starkt att jag kunde se genom ögonlocken, och jag vet att det låter konstigt men jag tänkte att ljuset var Gud, att så där såg Gud ut, som ett hål av vitt, av vitt, vitt vitt…[82] (BS, 179-180).

Valo on usein uskonnollinen vertauskuva. Raamatussa salama ilmaisee Jumalan läsnäoloa. Useimmiten voimakas valo symboloi Jumalaa tai Jeesusta. Salama ja salamointi ovat yliluonnollisen voiman merkkejä, mutta niillä kuvataan myös miehistä voimaa. (Lempiäinen 2002, 350–351). Ukkonen on saamelaistenkin perinteessä[83] jumalallisen mahtavuuden vertauskuva.

---

[82] Taivaaseen tuli reikä, loistava reikä, niin valkea ettei sitä voinut yksikään ihmissilmä nähdä, joten suljin silmät, panin silmät kiinni, mutta valo oli niin voimakas että pystyin näkemään silmäluomien läpi, ja tiedän että tämä kuulostaa oudolta, mutta ajattelin että se valo oli Jumala, että siltä Jumala näytti, kun reikä oli valkea, valkea, valkea…

[83] Ei ole mitenkään ihmeellistä, että sellainen majesteetillinen ilmiö kuin ukkonen on joutunut yksinkertaisen kansan kunnioituksen ja ihailun kohteeksi.[--] Ukkonen jätti myös lapinmaissa monia jälkiä itsestään. Eipä siis ihme, että lappalaiset pitivät sitä sureena ja mahtavana jumalmahtina. (Laestadius, 66).

8 YLILUONNOLLINEN JA MYYTTINEN MILJÖÖ

Blodsjugarna ja *Kyrkdjävulen* tarinoissa maailmojen yhteys tiiviys ja vuorovaikutteisuuden määrä vaihtelevat. Välillä ollaan avoimessa sekundaarimaailmassa, jossa on yhteys primaarimaailmaan. Toimitaan kahden erillisen maailman rakenteessa. Välillä fantasia tunkeutuu meidän todelliseen maailmaamme ja yliluonnollisuus ilmenee realistiseksi kuvatussa maailmassa. Kerronnassa käytetään yksityiskohtien tarkkaa kuvausta. Tuo kuvaus luo fiktionaalisen maailman, joka muistuttaa monessa suhteessa ja yksityiskohdiltaan havaittavissa olevaa maailmaamme. Näin lukija kokee maagiselle realismille ominaisen maailmojen samanaikaisuuden.

Kirjoista voi löytää intertekstuaalisen suhteen muuhun nuorten fantasia- ja kauhukirjallisuuteen sekä lasten saturomaaneihin. Esimerkkinä tästä on siirtyminen toiseen todellisuuteen unen, riitin, taikaesineen tai jonkin oudon paikan kautta, kuten **Antti Halmeen** nuortenkirjassa *Tulileikit*. **C.S. Lewisin** *Narnia* kirjoissa taas toiseen todellisuuteen, Narniaan siirrytään vaatekaapin kautta. **J.K. Rowlingin** *Harry Potter*-kirjoissa matkalle noitakouluun lähdetään King's Crossin rautatieasemalta oudolta laiturinumerolta 9 ¾. *Kyrkdjävulenissa* tietokonepeli toimii porttina yliluonnolliseen maailmaan. Toiseen todellisuuteen siirrytään taikaesineen avulla. Henrikin huoneen tietokoneella on peli, jossa soturi elää maanalaisessa valtakunnassa. Vanhakosken Matti ei ollut koskaan oikein keskittynyt peliin, hän oli vain huolimattomasti ammuskellut sinne tänne ja päässyt pelissä vain kakkostasolle. Yllättäen hän onnistuukin pääsemään tasolle kolmetoista. Yliluonnollista ja erikoista Matin pelissä on se, että peliohjaimena toimii Saulin vanha puulusikka. Kuvaruutua zoomatessaan tapahtuu jotain yliluonnollista. Matti tyrmistyy, kun hän näkee tietokoneen ruudulla lähikuvan kasvoista. "*Det var Henrikki. Det var min bror. Jag skrek, men han hörde inget genom glaset.*

- - Jag vräkte omkull krigaren. Ett väldigt eldklot susade tätt förbi. Och där kom ismannen framrusande."[84] (BS, 142). Kahden maailman rakenteessa toiseen todellisuuteen on helppoa siirtyä unen avulla. Unien kautta kerronta poikkeaa tarinan kronologiasta. Unet ovat pääjuoneen limitettyjä ja sitä täydentäviä sisäkertomuksia. *KD*:ssä Matin unet ovat enneunia, joissa Matti kokee ja näkee tulevia tapahtumia. Ensimmäisessä unessa ennakoidaan Tobben ja Matin kohtaamista. Matin unet ennakoivat hänen šamaanikuolemaansa sekä tulevaa suurta taistelua Mustan kiven omistuksesta. Unien tulkinnan historiasta Niemen kirjoihin sopii "C.*G. Jungin tulkinta, jonka mukaan unet ovat yksilöä korkeamman tiedostamattoman viisauden ilmestyksiä*" (Fromm 2007, 101).

Malinin äiti ennustaa korteista Matille tulevaisuutta ja Matti vetää pakasta kortin, joka esittää Kuolemaa. Nuoret haluavat tietää mitä muuta kortti merkitsee. Malinin äiti avaa Tarot -kirjan ja kertoo kortin merkitsevän muutosta. Ensin on tuho, joka kuitenkin tarkoittaa myös siunausta, sillä se antaa tilaa jollekin paremmalle, jotta tulevaisuuden voisi kohdata ilman esteitä. Alluusiona *Kyrkdjävulenissa* on epäsuora vihjaus **Carl Gustav Jungiin**[85], symboliseen kieleen myyteissä sekä unien tulkintaan tekstissä on sitaatti: "*Avsikten med nedstigandet, som skildras i hjältemyter världen runt, är att visa att bara genom att möta faran kan man nå den svårfunna skatten, juvelen, prinsessan, livskraften, segern över döden…"*[86] (KD, 145). Ennustuksen jälkeen Matti laskeutuu Berta tädin kaivoon. Matin on tehtävä se, koska hänet on valittu

---

[84] Se oli Henrikki. Se oli minun veljeni. Huusin, mutta hän ei kuullut lasin läpi. - - Paiskasin soturin nurin. Valtaisa tulipallo viuhahti ohi aivan läheltä. Ja esiin ryntäsi jäämies.

[85] Jungin mukaan myytit edustavat *kollektiivista tiedostamatonta,* joka koostuu ihmiskunnan yhteisistä, ajasta, kulttuurista ja paikasta riippumattomista kokemuksista. Tähän kollektiiviseen tiedostamattomaan sisältyy eräitä alkumielikuvia, arkkityyppejä. Niitä ovat esimerkiksi tuli, vesi, noidat ja sankarit. Myytit ovat näiden arkkityyppien ajasta toiseen vaihtuvia ilmentymiä. (Honkala 2000, 35 - 36 ja 114; Pettersson 1996, 7, 44.)

[86] Laskeutumisen tarkoitus, jota sankarimyytit kautta maailman kuvaavat on osoittaa, että vain kohtaamalla vaaran voi saada haltuunsa vaikeasti löydettäviä aarteita, jalokiviä, prinsessan, elinvoiman, voiton kuolemasta…

šamaaniksi. Vain sen kautta, että Matti laskeutuu toiseen todellisuuteen ja kokee šamaanikuoleman, voi hän voittaa taistelun mustan kiven herruudesta.

8.1 Joki ja vuori

Miljöökuvauksessa käytetään epäsuoria kuvailmauksia. Metaforien ja symbolien käyttö miljöökuvauksessa herättää lukijassa tunteita ja ”aistimuksellisia mielikuvia”[87]. Ennen muuta tornionjokilaaksolaista luonnonmaisemaa, mutta myös historiallisesti ja kulttuurisesti tärkeitä rakennuksia ja maamerkkejä kuvataan kielikuvien ja symbolien välityksellä. Joki toistuu teksteissä useita kertoja. Tornionjoen symbolinen ja metaforinen merkitys yhdistyy kiinteästi teosten tematiikkaan Joki erottaa kaksi valtakuntaa ja kaksi kieltä, mutta se myös yhdistää Ruotsia ja Suomea. Maiden välillä on vain ”*den osynliga riksgränsen*[88] (BS, 37). Se uhkaa luonnonvoimillaan jäiden lähtiessä, mutta lisäksi se suojelee pahoja voimia vastaan tarvittaessa.

Joki edustaa elämää virratessaan ”*tvärs genom skogen som en blå glittrande åder*[89] (KD, 25). Joki on kaunis ”*Älven glänste som ett silverband mot skogens gröna vadmal* - - [90] (KD, 178). Pajalalaisille nuorille joki ja joen rannat ovat yhdessä olemisen ja harrastamisen paikkoja. He käyvät joella uimassa ja ongella. Vapauden huumassa nuoret kokoontuvat joen rantaan kevätlukukauden päättäjäisdiskon jälkeen. Joen rannalla saattoi nähdä, miten talven

---

[87] Koskimies (1949, 103–104) toteaa, että, ”Metaforaan - - sisältyy lähinnä se merkitys, että jonkin tietyn asian tilalle asetetaan tai siirretään toinen asia. - - Metaforalle on yleensä ominaista, että se asettaa aistimuksellisia mielikuvia abstraktisten ja sovinnaisesti käsitteellisten mielikuvien paikalle. (Elovaara 1992, 11).

[88] näkymätön valtakunnanraja

[89] läpi metsien kuin sininen, kimaltava suoni

[90] Joki kimmelsi metsän vihreää sarkaa vasten kuin hopeanauha

alta heräävässä luonnossa *"En skogstjärn blänkte som ett knivblad"* [91] (BS, 11), tai miten *"- - nya gröna strån trängde sig fram ur det gula fjolårsgräset"*[92] (BS, 9). Eräänä iltana Malin, Matti ja Simon ovat taas joella. Silloin he kohtaavat outoja, pelottavia olentoja. Simonia jää vaivaamaan mitä nuo oudot olennot ovat. Siksi hän kyselee isältään olennoista ja miksi ne olivat kokoontuvat juuri Tornionjoelle. Isä kertoo miten vesi esti kummittelijoita tulemasta elävien pariin. Myöhemmin Simon kertoo kavereille koulussa tarinan, jonka on kuullut isältään.

> – Ni vet udden strax intill brofästet. - - Den kallas Manganiemi. - - Pajalas äldsta begravningsplats - - Åtminstone sedan 1600-talet. Kanske ännu äldre, man tror att samerna använt den ännu tidigare. – Men varför skulle den ligga just där? Utanför byn? - - pappa berättade att man brukade lägga begravningsplatserna på andra sidan om älven för att de levande skulle få vara ifred. De döda kan nämligen inte ta sig över vatten.[93] (KD, 102)

Blodsjugaren kirjassa on myös toinen joki. Se symboloi ajatusta kuolemasta kulkemisena joen yli. *Blodsjugarnassa* maanalainen maailma symboloi kuoleman valtakuntaa, tai kuten suomalaisessa ja saamelaisessa kansanperinteessä se symboloi Tuonelaa[94]. Maan alla virtaava joki symboloi Tuonelan jokea. Aivan kuten kreikkalaisten mytologiassa *Kharon* –lautturi kuljettaa kuolleet manalaan (Lempiäinen 2002, 325), niin myös *BD*:ssa mustapukuinen mies kuljettaa kuollutta Fredrikiä lautalla manalaan.

---

[91] yksinäinen metsätähti kimalteli kuin veitsenterä

[92] viimevuotisen kellastuneen heinän seasta oli puskenut uutta vihreää ruohoa

[93]Tehän tiedätte sen niemen heti siinä sillankorvassa. -- Sitä kutsutaan Manganiemeksi. -- Se on Pajalan vanhin hautausmaa -- Ainakin 1600-luvulta. Enkä vanhempikin, saamelaiset ovat luultavasti käyttäneet sitä vielä aikaisemmin. Mutta miksi se sinne olisi tehty? Kylän ulkopuolelle? - - isä kertoi, että silloin oli tapana tehdä hautausmaat joen toiselle puolelle, niin että elävät saisivat olla rauhassa. Kuolleet eivät nimittäin pysty kulkemaan veden yli."

[94] Saamelaisessa mytologiassa tuonpuoleista kutsutaan nimityksellä *Tuonan ilme* mikä tulee suomen sanasta *Tuonela.* - - Lestadius (1840/2000, 119).

> Från öppningen där älven rann in i grottan strömmade ett ljussken. Det ökade i styrka, och snart blev en farkost sunlig. En forsbåt! [--] Inträngd mellan dem syntes en hopsjunken gestalt. Skallen dinglade av och an i takt med båtens rörelser. I aktern stod en mörkkläddade mannen - - och styrde med en båtstake. - - Fredrik är död, - -[95] (BS, 188–189).

Jupukka -vuori saa miljöökuvauksen kautta sekä realistisen että maagisen merkityksen. Jupukalla on kaksi lakea ja sen toiselle matalamme laelle on pystytetty tv-masto, *"- - den lägre reste sig TV-masten som ett nålsmalt spjut, fasthållet av tunna stållinor"* [96]*. (KD 24).* Jupukan ympärillä kasvaa niin tiheästi ja laajasti metsää, että se on kuin *metsämeri*. Sanaan ett *skogshav* (metsämeri) sisältyy yhdyssanana kahden yhdistyneen sanan paradoksi. Se muistuttaa oksymoron käsitettä, jossa yleensä adjektiiviattribuutti ja sen pääsana yhdistyvät paradoksaalisesti, kuten esimerkiksi mielikuvassa *kiirehtää hitaasti.* Jupukalla on kaksi lakea, kutsutaan niitä kertomuksessa hauskasti kameliin viitaten *"Jupukkas skogiga puckel"*[97]*.* (KD, 176).

Jupukan syksyistä luontoa kuvataan symbolisesti *"Björkarna lyste som gula klänningar i det gröna barrmörkret"*[98] (KD, 24), tai *"Lövträd lyste som gula facklor i den gröna barrmassan."*[99](KD, 178*).* Kerronnan metaforisuus tekee lähestyvän talven kuvauksesta aistivoimaista. Kun syyskylmä alkaa purra, mustalla syystaivaalla *Stjärnorna lyste som små gnistrande snökorn. - - I oktober*

---

[95] Valoa tulvi aukosta josta joki virtasi luolaan. Se voimistui ja pian esiin ilmestyi alus. Koskivene! - - keskellä oli lyyhyistynyt hahmo. Pää keikkui edestakaisin venee liikkeiden tahdissa. Ahterilla seisoi mustiin pukeutunut mies - - ohjaamassa venettä seipäällä. - - Fredrik on kuollut.

[96] törrötti kuin kapea neulamainen keihä, jota ohuet teräsköydet pitivät pystyssä

[97] Jupukan metsäiset kyttyrät

[98] koivut loistivat kuin keltaiset leningit tummanvihreiden havupuiden keskellä

[99] Lehtipuut loistivat kuin keltaiset soihdut vihreässä havumetsässä.

skulle kylan svepa in hela landskapet i sitt vita, kalla lakan."[100] (KD, 107). Kun hyvän ja pahan voimat valitsevat taistelutantereekseen juuri Jupukka- vuoren, muuttuu vuorikin realistisesta maagiseksi jopa pelottavaksi miljööksi. Malinin, Matin ja Simonin pyöräillessä pimenevässä illassa Berta -tätin luokse, myös Pajalan metsät, tienvarret ja muut tutut paikat muuttuvat oudoiksi ja pelottaviksi; *Slyet nere i diket förvandlades till svarta skelett med långa klogrenar."*[101] (KD, 153). Kun nuoret asettuvat Jupukka-vuorelle odottamaan komeetan saapumista, näkevät he kesäyön ilta-auringon. *"Vi såg hur den flammande skivan redan lyste mörkare gul, inte lika skarp som mitt på dagen"*[102]. (KD, 179). Muutenkin pohjoisen luonnon kuvaukseen, kuten hilloihin ja hillastukseen on liitetty muutama osuva metafora ja symboli. Matti muistelee edellistä kesää. *Hjortronen hade jag själv varit med och plockat i slutet på juli - -. Klafsat runt med gummistövlarna medan myggen hängde som en vinande mössa kring skallen. - - Men nu kom belöningen, den där fantastika söta aromen i munnen. Smaken av sol.* [103] *(KD, 143–144).*

---

[100] - - tähdet tuikkivat kuin pienet kipinöivät lumihiutaleet. Lokakuussa pakkanen kietoisi koko seudun kylmään valkoiseen lakanaansa

[101] Vesakko alhaalla ojassa muuttui mustaksi luurangoksi, jolla oli pitkät kynnet oksinaan.

[102] Näimme miten loistava kiekko paistoi nyt jo tummemman keltaisena, ei enää yhtä terävänä kuin keskellä päivää.

[103] Olin itse ollut heinäkuun lopulla hillassa - - Olin löntystellyt kumisaappaissa, ja hyttyset olivat parveilleet kuin inisevä myssy pään ympärillä. Mutta nyt maksettiin palkka, ihanan makea - - aromi suussa. Auringon maku.

8.2 Kirkko, hautausmaat ja muut pyhät paikat

Kyrkdjävulen ja *Blodsjugarna* teosten tapahtumapaikat on nimetty Tornionjokilaakson paikkakuntien, jokien, teiden, tuntureiden ja kylien sekä rakennusten oikeilla nimillä, kuten Pajalan kirkko, Muodoslompolo, Jupukka -vuori tai Muonionalusta[iv]. Tapahtumapaikkojen tarkka nimeäminen esitystapana antaa vaikutelman, että todellisuutta kuvataan totuudenmukaisesti ja objektiivisesti. Kerronnassa ollaan fiktiivisessä maailmassa, joka on lähes todellinen. Kun nuoret ovat matkalla Lainiojoen arkeologisille kaivauksille, ulkoinen fokalisoija havainnoi Pajalan seutua. Kuten Kantokorpi toteaa (2003, 142) *"ulkoinen fokalisoija hallitsee laajasta lintuperspektiivistä koko tarkastelun kohteen"*.

> Mukkakangas passerade med sina utströdda gårdar i tallgläntorna. Sedan Autio, Erkheikki, Juhonpieti, Peräjävaara. Små tornedalbyar insprängda i de ändlösa skogarna. Röda trähus, timrade ladugårder som numera var tömda på djur, lador med glesa stockväggar.[104] (BS, 10.)

KD:n ja *BS*:n kirjoissa henkilögalleriaan kuuluvat takaa-ajetut ihmiset ja kirouksen riivaamat oliot ja kirjojen miljööseen kuuluvat katedraalit, maanalaiset käytävät ja synkät metsät ja hautausmaat. Synkeän metsän miljöö sijoittuu todellisuuteen eli Pajalan metsiin. Lisäksi hautausmaat ja pyhät paikat ovat todellisia, kuten Akamellan hautausmaa ja Manganiemi. Sisäinen fokalisoijaa käytetään kerronnan apuvälineenä, Matin havainnoidessa Pajalan kylää.

---

[104] Mukkakangas ja sen hajanaiset maatilat aukioilla mäntyjen keskellä pilkahtivat ohi. Sitten Autio, Erkheikki, Juhonpieti, Peräjävaara. Pieniä Tornionlaakson kyliä loputtomien metsien keskellä. Punaisia puutaloja, salvattuja navettoja ilman eläimiä, latoja joissa oli hatarat hirsiseinät.

> Vi cycklade bort längs Laestadiusvägen i det tilltagande mörkret, förbi kyrkan och nedför den branta kyrkbacken. Där tog vi vänster och vi kom på landsvägsbron. - - Älven strömmade lugnt under oss, svart och bred. - - Hela Pajala låg och lyste vackert framför oss." [105] (KD, 96.)

Blodsjugarna kirjassa Malin, Matti ja Simon siirtyvät toiseen maailmaan avatun haudan kautta. Hauta sijaitsee Akamellan hautausmaalla, joka on tornionjokilaaksolaisille tärkeä ja myyttinen paikka. Noituus ja taikausko olivat vielä 1600-luvulla yleistä alueen väestön keskuudessa. Kristinusko ja pakanuus sulautuivatkin osin toisiinsa. Kirkollisia toimituksia yhdistettiin palvontamenoihin. Lappalaisten noituus ja taikausko yhdistyivät myös Akamellan kirkkotarhaan 1600-luvun oloissa. Hautausmaasta kerrottiin monia tarinoita ja sitä pidettiin kammottavana paikkana.

Eräs vuosisatainen tarina kertoo, miten oli ollut vainaja, vanha lapinakka, joka oli valinnut paikan Akamellan hautausmaalle. Ensin akka haudattiin eri paikkaan Muonionjoen varressa, mutta kun vainaja ei saanut rauhaa siellä, ilmestyi hän sieltä ihmistenilmoille ja sanoi *"Ei tähän tievaan, mutta siihen, joka on alempana."* Ja niin akka siirrettiin ja haudattiin Akamellaan. (Paulaharju 1964, 6.) Tästä tarinasta sai alkunsa Akamellan hautausmaan levoton historia. Tarina muuttui myöhemmin siten, että Akamellan hautausmaahan saatetut vainajat eivät saaneet siinä toivomaansa rauhaa, koska kairanmaan eläjille, vapaille lappalaisille, se saattoi olla liiankin ahdas ja tukala paikka (Paulaharju 1964, 7). Matkaopas kertoo Akamellassa vieraileville turisteille tarinaa miten hautausmaasta tuli pelätty paikka.

---

[105] Pyöräilimme pitkin Laestadiuksentietä syvenevässä pimeydessä, ohi kirkon ja alas jyrkkää kirkonmäkeä - - Sieltä käännyimme vasemmalle tulimme maantiesillalle, joki virtasi allamme, tyynenä, mustana ja leveänä. - - Koko Pajala levisi edessämme kauniisti loistaen.

> Den har använts som kyrkogård sedan samisk tid, antagligen redan från 1600- talet. Så småningom blev området så fyllt av lik att det inte fanns plats att begrava fler. Då började man öppna redan använda gravar och slänga ut de gamla liken över staketet - - Korpar och rävar flockades och vanhelgade de döda. Akamella blev en fruktad plats, hemsökt av onda krafter. Hästar som kördes förbi på älven vintertid kunde plötsligt vägra fortsätta. Eller också blev släden nedtyngd av alla döingar som försökte åka med. Ofta hörde man också ljud härifrån, hemska skrik och klaganden.[106] (BS, 36).

Haluttaessa pantata lukijalta tietoja, *BS*:ssa käytetään sisäistä fokalisoijaa. Malin, Simon ja Matti kohtaavat hämmästyttävän löydön etsiessään Henrikkiä maanalaisista käytävistä. *"Nästa älvkrök närmade sig allt mer. Ljusdagern ökade. Vi drev mot en klippkant, rundade den sakta. Kom fram på andra sidan. Och spärrade upp ögonen. Andlösa. Det var en stad."*[107] (BS, 191). Tekstissä luodaan edellytykset sokkiefektille.

Maagisen realismin esitystavan mukaan, epäily todellisen ja ihmeellisen välillä alkaa silloin, kun maailmaan, jossa elämme, yhdistyy epätavallisia tapahtumia. Näitä ovat esimerkiksi *Kyrkdjävulen* kirjassa vanha saamelaisukko verenseisauttajan taitoineen ja Berta-täti näkijän kykyineen. Yliluonnollisuus ilmenee realistiseksi kuvatussa maailmassa silloin, kun kauhua ja pelkoa aiheuttavat oudot hahmot tulevat toisesta kammottavasta maailmasta ilmestyen yhtäkkiä primaariin, meidän todelliseen maailmaamme.

---

[106] Tätä on käytetty hautausmaana aina saamelaisten ajoista asti, luultavasti jo 1600-luvulla. Vähitellen ruumiita kertyi niinpaljon, ettei tänne mahtunut uusia hautoja. Silloin alettiin kaivaa auki vanhoja hautoja ja heittää ruumiit aidan yli. - - Täällä parveili korppeja ja kettuja häpäisemässä vainajia. Akamellasta tuli pelätty paikka, jossa pahat henget kävivät vieraisilla. Kun hevosia ajettiin talvisin jokea pitkin tästä, ohim ne saattoivat yhtäkkiä kieltäytyä jatkamasta matkaa. Tai sitten reki alkoi painaa, koska haamut yrittivät ajaa jäniksenä kyydissä. Usein täältä kuului myös ääniä, kamalaa kiljuntaa ja valitusta.

[107] Seuraava joenmutka lähestyi koko ajan. Valonhohde voimistui. Ajauduimme kohti kalliota, kiersimme sen hitaasti. Tulimme toiselle puolelle. Ja silmämme rävähtivät selälleen. Haukoimme henkeä. Siellä oli kaupunki.

> De kom från en annan värld. En ohygglig, fruktansvärd mardrömsvärld. Varelser så vidriga att jag bara vill fly. Slem, tentakler, insektögon, spindelkäftar som öppnades och slöts. - - Och allt närmade oss kom de, upp mot toppen omvälvda av en rutten, outhärdlig stank. [108] (KD, 191–192.)

BS:ssa Rolfi lukee vanhasta kirjasta, että paikalla, jossa tehdään arkeologisia kaivauksia, on ollut saamelaisten uhripaikka[109].

> …platsen ligger alldeles intill Lainio älv. Den består av en oregelbundet formad glänta - - Så längt tillbaka man kan minnas har platsen använts som offerställe av de passerande lapparna.Trots detta saknas gudabeläte, en så kallad seite, i stället har offergåvorna lagts direkt på marken - - Offergåvorna har oftast bestätt av horn och renfett och varit avskedda att blidka de underjordiska varelser som här sägs husera och som annars kunnat angripa renhjorden. Platsen anses ondskefull.[110] (BS, 161).

Vaikka tarinassa mainitaan, ettei paikalla ole ollut varsinaista seitaa, viitannee se kuitenkin Lainiovuoman lappalaisten saamelaisten oikeaan uhripaikan, joka on sijainnut Kummaenossa, Ruotsin Lapissa.[111]

---

[108] Ne tulevat toisesta maailmasta. Kaameasta, kammottavasta painajaismaailmasta. Olennot olivat niin hirvittäviä että halusin vain paeta. Limaa, lonkeroita, hyönteissilmiä, lukinkitoja, joita auottiin ja suljettiin - - ja ne tulivat yhä lähemmäksi meitä, ylös kohti huippua, levittäen ympärilleen mädäntynyttä, sietämätöntä löyhkää.

[109] Saamelaisten muinaisusko perustui muiden pohjoisten uskontojen tapaan luonnonpalvontaan. Luontoa kiitettiin uhrilahjoilla. Uhripaikkoina toimivat yleensä seidat, joissa uskottiin jumalien asuvan. Seita-käsite tunnetaan kautta Venäjän, Norjan, Suomen ja Ruotsin Lapin. (Pennanen 2000, 228; Pentikäinen 1995, 149.)

[110] ”paikka sijaitsee aivan Lainionjoen varrella. Se on epäsäännöllisen muotoinen aukio, - - Niin kauan kuin muistetaan, ohi kulkevat lappalaiset ovat pitäneet sitä uhripaikkana. Siellä ei kuitenkaan ole minkäänlaista jumalankuvaa, niin kutsuttua seitaa. Sen sijaan uhrilahjat on pantu suoraan maahan. - - Uhrilahjat olivat useimmiten sarvia ja poronrasvaa, ja niillä oli tarkoitus lepyyttää siellä mellastavia olentoja, jotka muuten olisivat hyökänneet porojen kimppuun. Paikka pidetään pahana.

[111] - - Kummaenon latvoilla oli hirmuisen iso, harmaansekainen yksinäinen Uhrikivi, - - sitä palvoivat Lainionvuoman lappalaiset..- - Paulaharju (1933, 19.)

9 PÄÄTÄNTÖ

Mikael Niemen nuortenkirjat *Blodsjugarna* ja *Kyrkdjävulen* osoittautuivat tutkimuskohteena varsin monipuolisiksi teoksiksi. Lukijana minulla oli Niemen nuortenkirjoista oma odotushorisontti, jossa liitin teokset ennen muuta kauhun genreen ja nuortenkirjallisuuteen. Minulla oli lisäksi tietty etukäteiskäsitys nuorten kauhukirjallisuudesta, jonka genreen kirjastot ja kustantajat olivat kirjat liittäneet. Luin teoksia ensin omaa odotushorisonttiani vasten. Myös kirjailija Niemestä olin luonut oman käsitykseni. Se perustui ennen muuta hänen suosikkikirjaansa ”Poppimysiikkiä” ja sen filmatisointiin. Kirjojen analysoinnin myötä teoksista paljastui muita elementtejä, teemoja ja sisältöjä, joten olen joutunut muuttamaan odotushorisonttiani. Olen ollut iloisesti yllättynyt sekä mielissäni siitä, että tutustuin Niemen nuortenkirjoihin. Tämän tutkimuksen kautta, löysin kirjoista saamelaisten myyttisten elementtien lisäksi kristillistä myyttistä ainesta ja symboliikkaa.

Pro gradu -tutkielmani teoriaosuudessa esitettyjen kauhukirjallisuuden historiakatsauksen, kauhun määritelmien sekä taidekauhun teorian kautta osoitan kirjojen yhteyden kauhukirjallisuuden traditioon. Tekstianalyysissä käytin narratiivista lähestymistapaa, joka tutkimukseni valossa näyttää sopivan kauhufiktion analyysin menetelmäksi. *KD* JA *BS* teoksien kauhun elementtejä analysoidessani korostui ennen muuta sisäisen fokalisaation merkitys. Teoksissa käytetty runsas symboliikka ja metaforisuus värittävät ja monipuolistavat henkilö- ja miljöökuvausta. Käytin tutkimuksessa apuna Noël Carrollin taidekauhun teoriaa. Teoksista löytyy paljon erilaisia kauhun elementtejä, jotka osoittavat Niemen nuortenromaanien kuuluvan kauhukirjallisuuden genreen. Tutkimus osoitti lisäksi sen, että nuorten kauhukirjallisuutta voi pohtia ja tutkia myös taidefilosofisesti. Kauhuntunteiden ja niihin liittyvien fyysisten reaktioiden analysointi oli suhteellisen helppoa, taide-

kauhun teoriaa apuna käyttäen. *KD:*stä ja *BS:*st*a* löytyvät myös uhkaan ja inhoon liittyvät elementit. Carrollin mukaan, kauhusta on kyse silloin kun hirviö on epätavallinen hahmo normaalimaailmassa. Näin on juuri Niemen kirjoissa, ts. kertomuksissa todelliseen maailmaan yhdistyy yliluonnollinen. Tavallisen elämän keskelle ilmestyvät oudot, yliluonnolliset hirviöt tai pirut, jotka lisäävät kauhua ja pelkoa kirjan henkilöissä ja sitä kautta myös lukijassa.

Dorothy L. Sayersin kauhukertomusten luokittelussa Niemen nuortenkirjat sijoittuvat makrokosmokseen eli kertomuksiin yliluonnollisesta. *KD:ssä ja BS:ssa* on aavekertomuksia, maagisia tarinoita, noituutta ja vampyyreja. Maagisiin kertomuksiin kuuluvat kohtalon ja tuomion teemat, jotka kirjoista on löydettävissä. Teoksista voi löytää lisäksi riivattuja ja eläviä kuolleita. Niemen nuortenkirjoissa on lisäksi Sayersin luokittelussa vaadittavaa noituutta, jota edustaa Kalve-noita. *BS* teoksen nimenmukaiset hirviöt, verenimijät ovat Sayersin luokituksen vampyyreja. *Blodsjugarnassa* Kalve ja *Kyrkdjävulenin* vainajat edustavat Sayersin jaottelun eläviä kuolleita. Teoksissa on lisäksi Sayersin jaottelun edellyttämää kohtaloa, jota edustaa Paloniemen ja Vanhakoskien suvuille langetetut kiroukset. Sayersin luokittelussa mainitaan myös tuomio. *BS*:ssa tuomiota edustaa Kalven kuolema ja *KD*:ssä Paholaisen ja pirujen häviö taistelussa *mustan kiven* vallasta. Hännisen ja Latvalan luokittelun mukaisia olentoja teoksessa ovat paholaiset, noidat, elävät kuolleet ja hirviöt. Hännisen ja Latvalan luokituksesta Kalven kannibalismi täydentää Sayersin luokittelua.

Vaikka Niemen nuortenkirjoissa on löydettävissä paljon kauhun elementtejä, tutkimukseni osoittaa, että teosten määrittely tai sijoittaminen pelkästään kauhukirjallisuuden genreen kuuluvaksi on liian kapea-alaista. Kauhun elementtien lisäksi teoksista on löydettävissä myyttistä ja maagista ainesta sekä laajempi kulttuurinen konteksti. Niemen nuortenkirjat voidaan määrittää sekä fantasia- että kauhukirjallisuuteen kuuluviksi. Kirjojen yli-

luonnollinen on pääasiassa pelottavaa, joten sen perusteella kirjat kuuluvat kauhun genreen. Mutta koska yliluonnollinen on osin ystävällismielistä, voidaan kirjat sijoittaa myös fantasiakirjallisuuden genreen. Tzvetan Todorovin fantastisen jaossa Niemen kirjat sijoittuvat sekä ihmeellisen että oudon kirjallisuuteen. Niemen nuortenkirjoissahan osa ilmiöistä ja tapahtumista saa lopulta luonnollisen selityksen ja ovat siten oudon kirjallisuutta. Mutta monet tapahtumat jäävät yliluonnollisiksi ja lopulta ne myös hyväksytään yliluonnollisina, siten ne ovat Todorovin määrittelemää ihmeellistä kirjallisuutta. Viime vuosina on luotu uusia, useita lajeja yhdistäviä määritelmiä, kuten megafantasian ja spekulatiivisen fiktion määritelmät. Niitä voitaisiin käyttää myös Niemen nuortenkirjojen lajin määrittämiseen, mutta pidän niitä jotenkin teennäisinä.

Teosten analysoinnin teki mielenkiintoiseksi tekstistä välittyvä kirjailijan paikallishistorian, lestadiolaisuuden ja saamelaisen perinteen tuntemus. Niemi liikkuu omalla kotiseudullaan. Tämä lienee helpottanut kirjailijan työtä saada kirjojen tapahtumat tuntumaan uskottavilta ja aidoilta. Teoksissa Niemi kertoo toisaalta hyvinkin yksityiskohtaisesti Pajalasta ja Torniojokilaaksosta mainiten katujen, kylien, jokien, vaarojen ym.nimiä. Toisaalta kirjailija vie kertomusta ja lukijaa syvästi arkikokemuksemme ulkopuolisiin paikkoihin, kuten maanalaiseen kaupunkiin. Näin lukijalle tarjoutuu pääsy matkalle maagiseen realismiin. Lukija voi kirjojen välityksellä päästä Farisin määrittämään *"kaksipuolisen peilin kuvitteelliseen pisteeseen, joka heijastaa molempiin suuntiin"*. Tässä suhteessa maaginen realismi ja myytit sopivat yhteen. Syntyyhän myyttikin kahden maailman välissä, liminaalisuuden tilassa. Kertomuksessa todelliseen, realistiseen maailmaan yhdistyy yliluonnollinen. Kirjailijan myöhemmässä tuotannossa on myös teoksia, jotka voidaan määrittää maagisen realismin lajityypin edustajiksi. Niistä selvimmin maagista realismia mielestäni edustaa kirja *Mies, joka kuoli kuin lohi* (*Mannen som dog som en lax*) vuodelta 2006. Niemen käyttää nuortenkirjoissaan ker-

ronta- ja tyylitekniikkaa, jossa realistiseen, objektiiviseen ja joskus raportoivaan kerrontaan liittyy surrealistisia, fantastisia tai maagisia so. vaikeasti ymmärrettäviä tai selitettäviä aineksia. Modernien lajiteorioiden ja fantasiakirjallisuuden eri määritelmien kautta tarkasteltuina Niemen nuortenkirjat kytkeytyvät useampaan genreen tai niistä voidaan löytää eri lajien risteytymistä. Teokset ovat osallisina yhteen tai useampaan lajiin. Niemen kirjoissa *Kyrkdjävulen* ja *Blodsjugarna* voidaan löytää *"monia ääniä, jotka soivat yhtä aikaa tekstiä lukiessa"*[112].

Mielestäni Johanna Sinisalon mandala tarjoaa parhaimman perustan Niemen nuortenkirjojen genren määrityksessä. Sinisalon mandalaan perustuen sijoitan tutkimukseni kohteena olleet kirjat fantasian yleisgenreen ja siellä kauhukirjallisuuteen. Kirjat saavat selkeästi vaikutteita high fantasyn genreltä, jonka taustalla vaikuttaa kansanperinne sekä mystisestä ja parapsykologisesta fiktiosta, jonka taustalla vaikuttavat oudot tositarinat. *KD ja BS* ovat lisäksi nuortenkirjallisuutta, ovathan kirjojen päähenkilötkin 13–14 -vuotiaita nuoria. Kirjoissa kuvataan nuorten maailmaa ja nuorten harrastuksia kuten diskoilua, seurustelua, tietokonepelaamista, mopolla ajelua, rockmusiikin kuuntelua jne. Vaikkakin kirjoissa on huumoria, eroavat ne monista muista nuorten kauhukirjoista siinä, että niissä kauhua ei parodioida (Bengtsson 2001, 21–28.), vaan Niemen kirjoissa on nk. perinteisiä kauhun elementtejä. Tässä suhteessa ne liittyvät kauhukirjallisuuden traditioon.

Niemen kirjailijakuvaan ja tuotantoon liittyy kiinteästi hänen elämänsä vaiheet Pajalassa ja Pohjois-Ruotsissa sekä hänen perheensä monikielisyys. Niemen teoksissa on tiettyjä pysyviä piirteitä ja teemoja, kuten meänkielisyyden korostaminen. Mikael Niemeä on kutsuttu joskus *proosan poppamieheksi* (Kärki 2000) ja *Tornionjokilaakson äänitorveksi* (Palmén, 2006).

---

[112] Roland Barthesin mukaan (1971/1979, 76–77) tekstiin on kutoutunut sitaatteja, viitteitä, kulttuurin kieltä, menneitä ja nykyisiä (Makkonen 2006, 19).

Kyrkdjävulen ja *Blodsjugarna* kirjoissa voi kuulla 'tornionjokilaakson äänitorven' humoristisia sointuja vaikkapa kirjojen henkilökuvauksessa. Mutta aika ajoin torvesta tulee voimakkaita törähdyksiä meänkielen puolesta ja Ruotsin valtaväestöä vastaan. Mielestäni Niemi nuortenkirjojensa teemojen kautta ilmentää sitä kulttuurista alistamista mikä on kohdistunut Tornionjokilaakson meänkieltä ja saamea puhuvaan väestöön. Kaksi määritelmää kirjailijasta yhdistyvät mielestäni pohtiessa Niemen nuortenkirjoja niiden myyttisen aineksen kautta. Proosan poppamies osaa helposti hypätä lajityypistä toiseen sekä sekoittaa ja murtaa tyylejä. Runsas metaforien ja symboliikan käyttö kielellisinä apuvälineinä tekstissä tekee siitä aistivoimaista ja väkevää. Joskus kerronnassa käytetään lisäksi nk. kalvenneita tai kuolleita metaforia kuten kaivonsuu tai suonsilmä, mutta ne eivät ole häiritseviä. Henkilökuvauksessa haalenneetkin metaforat ovat paikallaan.

Mielestäni tutkimukseni kohteena olleissa Niemen kirjoissa on tärkeää se perusajatus, että yliluonnollinen on joillekin ihmisille elävää todellisuutta. Raamatun tarinoilla on vieläkin joillekin ihmisille esikuvan merkitys. Lestadiolaisuutta ja tornionjokilaaksolaista kansanuskoa ei Niemen nuortenkirjoissa käsitellä huumorin kohteena, kuten kirjailijan myöhemmin ilmestyneessä *Populäärimusiikkia Vittulajängältä.* (Rantonen 2007, 136–138). Vaikka esimerkiksi Berta-täti onkin (humoristisesti) *läskikasa, joka puhuu alinomaa elävästä uskosta*, korostuu Bertan henkilössä enemmän Bertan ja lestadiolaisuuden arvostus, kuin niiden paikka huumorin kohteena. Mielestäni kristillinen retoriikka sekä uskonnon ja myyttien värikkäät metaforat toimivat hyvin poeettisena ilmaisukeinona myös Niemen nuortenkirjoissa.

Kaiken kaikkiaan huumori on hyväntahtoisempaa kuin mihin kirjailijan myöhemmässä tuotannossa on totuttu. Se ei liity *groteskiin realismiin*, joksi Eila Rantonen (2007, 135) kuvailee *Populäärimusiikkia Vittulajängältä* –romaanille leimallisen kansankielisen kursailemattomuuden. Rantosen (2007, 135) mukaan *Populaarimusiikkia Vittulajängältä* –romaanissa *"kansan-*

huumorissa naisen sukuelimet ovat usein keskeisessä asemassa". Molemmista Niemen nuortenkirjoistakin löytyy muutamia rohkeita ilmaisuja, kuten *"Maasta voima ja vitusta väki"*tai *"Mikä on hyttysen pillua pienempi"* (huom. myös alkutekstissä suomenkielisinä), mutta ne juonirakenteessa ovat omalla oikealla paikallaan, joten kai em. pari sutkautusta *Kyrkdjävulenissä* ja *Blodsjugarnassa* sopii tähän Niemen kansanhuumorin "tilastoon." Pidän Niemen nuortenkirjojen leppoisasta, rakentavasta huumorista. Sitä voisi kuvailla - kun osaa ensin nauraa itselleen, voi sen jälkeen ehkä jo nauraa toisille.

Niemen nuortenkirjojen kirjoittamisen aikaan toisin sanoen yli kymmenen vuotta sitten, meänkielen asema on aivan toinen kuin tänä päivänä. Silloin vielä moni tornionjokilaaksolainen hoki *"Ei se kannatte!" KD*:ssä on asiaa valaiseva kohtaus kun Malin tuohtuu Simonille, joka hokee jatkuvasti, miten mikään ei kannata pohjoisilla syrjäseuduilla. Malin vastaa: *"Kaikki vaan jauhaa, Tornionlaakso kuolee sukupuuttoon."* (Kirkonpiru, 205). Mutta ei Pajala, ei Tornionjokilaakso eikä meänkieli ole kuolleet sukupuuttoon, päinvastoin. Nyt meänkielellä on virallinen asema vähemmistökielenä. Nykyään on melkeinpä kunnia-asia myös nuorille, että tuntee alueen historiaa ja osaa meänkieltä. Mielestäni Tornionjokilaakson meänkieltä puhuva väki on onnistunut pitkässä ja vaikeassa työssään alueen kulttuurin säilyttämiseksi. Vaikeina aikoina he *"tunnistivat muukalaisen itsessään"*[113], mutta he pitivät tuosta muukalaisesta. Nykypäivän monikulttuurisessa maailmassa Pajalan seudulla niin meänkieliset, saamelaiset, ruotsalaiset kuin suomalaiset ovat etulyöntiasemassa toimiessaan alueen kulttuurin ja kielen säilyttämisessä - muukalaisuus tunnistetaan ja sen kanssa osataan elää.

---

[113] **Julia Kristeva** (1992,13) on todennut, että tunnistaessaan muukalaisen itsessään, kykenee hyväksymään sen myös muissa.

Tornionjokilaakson äänitorvi on omalta osaltaan onnistunut työssään. Hänhän toivoi kirjoittaessaan *Kyrkdjävulen* ja *Bjodsjugarna* kirjoja, että voisi nuortenkirjojensa kautta välittää alueen kielen ja kulttuurin historiaa ja merkitystä nuorille. Tarinoihin sisältyvät myytit tavallaan valjastettiin ”meänkielen ideologian” palvelukseen. Tässä tutkielmassa esitettyjen Niemen kirjoihin sisältyvien myyttien, yliluonnollisen ja kauhun elementtien kautta kirjailija luo kontekstuaalisen suhteen alueen väestön, kulttuurin ja miljöön sekä kaunokirjallisten teosten välille. Meänkielen äänitorvena toimiminen ei ole ollut kuitenkaan kirjailijan ainoa päämäärä. Kansantarinoita, myyttejä, satuja sekä unien aineksia hyödyntämällä Niemi on luonut *Kyrkdjävulen* ja *Blodsjugarna* kirjojen maagisen tunnelman. Lisäksi uudelleen kirjoittamalla vanhat myytit Niemi on pystynyt kirjoissaan, nuorille sopivalla tavalla käsittelemään kulttuurisesti ja historiallisesti tärkeitä asioita. Siinä on *Blodsjugarna* ja *Kyrkdjävulen* kirjojen tärkein merkitys.

Työssäni kirjaston lasten- ja nuortenosastolla olen saanut huomata, miten noin kymmenisen vuotta sitten alkanut valtaisa valtaisa fantasia- ja kauhukirjallisuuden buumi näyttää jatkuvan edelleen. Ennen muuta lasten- ja nuorten fantasia- ja kauhukirjallisuutta lainataan ja luetaan paljon. Myös nuorten fantasia- ja kauhuelokuvat ovat suosittuja. Mielestäni myös Niemen nuortenkirjojen filmatisoinnille voisi olla tilauksensa. Niistä voisi muokata, aivan kuten Niemen kirjasta *Poppimusiikkia Vittulajängältä,* elokuva- tai näytelmäkäsikirjoituksia. Perustelen näkemystäni sillä, että kirjat sisältävät runsaasti kuvallista aineistoa ja niiden kieli on vahvaa ja värikästä sekä teoksissa on mielenkiintoiset tarinat. Viittaan lisäksi siihen, miten ruotsalaisen **Kerstin Johansson i Backen** kirjasta *Näkymätön Elina* tehtiin elokuva. Kirja on nyt suurelle yleisölle tullut tunnetuksi paremmin suosittuna elokuvaversiona. *Näkymätön Elina* kirjan ja elokuvan tapahtumapaikat sijoittuvat Niemen kirjojen tapaan Tornionjokilaaksoon.

LÄHTEET

Primaarilähteet

Niemi, Mikael 2003/1997: *Blodsugarna*. 2.p. Stockholm: Alfabeta.

Niemi, Mikael 2001/1994: *Kyrkdjävulen*. Stockholm: Alfabeta.

Sekundaarilähteet

Baddeley, Gavin 2005: *Goth chic. Johdatus pimeän puolen estetiikkaan*. *Goth Chic.* (*A Connoisseur's Guide to Dark Culture,* 2002) Suom. Ike Vil. Helsinki: Like.

Bengtsson, Niklas 2001: *Kauhua ja kimaltelevia kummituksia. Kotimaisen kauhun varhaisia vaiheita ja 90-luvun kauhukirjallisuutta*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

Bengtsson, Niklas 2003: ”Scifiä ja fantasiaa Suomessa.” Teoksessa Liisi Huhtala & Karl Grünn & Ismo Loivamaa (toim.*): Pieni suuri maailma. Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia*. Helsinki: Tammi.

Bengtsson, Niklas 2000: *Mielikuvituksen rajaton riemu. Bibliografia ja johdatus fantasiakirjallisuuteen.* Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

Carroll, Noël 1993: ”Kauhun olemus.” (The Nature of Horror, 1984) Suom. Arto Haapala. Teoksessa Arto Haapala & Markus Lammenranta (toim.): *Kauneudesta kauhuun. Kirjoituksia taidefilosofiasta.* Helsinki: Gaudeamus, 255–271.

Elovaara, Raili 1992: *“Olen tyhjä huone”: Sanataiteen metaforista ja symboleista*. Helsinki: Yliopistopaino.

Faris, Wendy B. 1995/2003: Scheherazade's Children: Magical Realism and Postmodern Fiction. Teoksessa: Lois Parkinson Zamora & Wendy D. Faris (toim.) *Magical Realism. Theory, History, Community.* 4. p. Durham & London: Duke University Press.

Forsius, Arno 1997: ”Saamelaisten kansanlääkintä”. Julkaisussa Suomen lääkärilehti 1997: 31: 3681.

Fromm, Erich 2007: *Unohdettu kieli. Johdatus unien, satujen ja myyttien ymmärtämiseen.* (*The Forgotten Language: An Introduction to the Understanding of Dreams, Fairy Tales and Myths*, 1951.) Suom. Mika Pekkola. Helsinki: Vasta-paino.

Frye, Northrop 1982: ”Myytti”. Julkaisussa Parnasso 1982: 6, s. 261–375

Harva, Uno 1915: *Suomen suvun uskonnot II: Lappalaisten uskonnot*. Porvoo: WSOY.

Havaste, Paula 2007: ”Mikael Niemi.” Teoksessa Ismo Loivamaa (toim.): *Ulkomaisia suosikkikirjailijoita.* Helsinki: BTJ, 134–137.

Helander, Elina 2000: ”Noidat ja parantajat ennen ja nyt – saamelaisista parannusmenetelmistä.” Teoksessa Jukka Pennanen & Klemetti Näkkäläjärvi (toim.) *Siiddastallan. Siidoista kyliin. Luontosidonnainen saamelaiskulttuuri ja sen muuttuminen.* [Jyväskylä]: Pohjoinen.

Hoffman, E. T.A 1930: *Paholaisen eliksirit. (Die Elixiere des Teufels, 1815)* Suom. Arnold Laurell. Hämeenlinna: Arvi A. Karisto.

Honkala, Juha (toim.) 2000: *Mytologian sanakirja*. Helsinki: WSOY.

Honko, Lauri 1981/1972: *Uskontotieteen näkökulmia.* 2.p. Porvoo: WSOY.

Hough, Graham 1971: *Kirjallisuus ja tutkimus.* (*An Essay on Criticism,* 1966) Suom. Eila Pennanen. Helsinki: Otava.

Hume, Kathryn 1984: *Fantasy and Mimesis. Responses to Reality in Western Literature.* New York: Methuen.

Hänninen, Harto & **Latvanen**, Marko (toim.) 1996: *Verikekkerit. Kauhun käsikirja.* 2.uud. p. Helsinki: Otava.

Ihonen, Maria 2004: ”Fantasia lajityyppinä ja kirjailijan työvälineenä”. Teoksessa Kristian Blomberg & Irja Hirsjärvi & Urpo, Kovala (toim.): *Fantasian monet maailmat.* Helsinki: BTJ, 76–96.

Ihonen Maria 2001: ”Laituri numero kolmetoista”. Teoksessa Tuula Korolainen (toim.) *Kirjaseikkailu*. Helsinki: Tammi 136 -154.

Jung, Carl G. 1991/1964: *Piilotajunnan kieli.* (*Man and his Symbols*) Suom. Mirja Rutanen. Helsinki: Otava.

Kantokorpi, Mervi 2006/1990: ”Proosan runousoppia”. Teoksessa Mervi Kantokorpi & Pirjo Lyytikäinen & Auli Viikari (toim.) Runousopin perusteet. 5.p. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Karhumytologia 2000- 2009**.** Karhuseura. http://www.karhuseura.net/karhumytologia.htm Viitattu 15.11.2009

Kristeva, Julia 1992. *Muukalaisia itsellemme.*(*Étrangers à nous-mêmes,* 1988). Suom. Päivi Malinen. Helsinki: Gaudeamus.

Kruukka, Astrid: *Meänkieli ennen ja nyt*. 10.3.2008. http://modersmal.skolutveckling.se/meankieli/index.php?option=com_content&task=view&id=73&Itemid=75 Viitattu 15.11.2009

Kunnas, Tarmo 2008: Paha. *Mitä kirjallisuus ja taide paljastavat pahuuden olemuksesta*. Jyväskylä: Atena.

Kärki, Vesa 2000*: Proosan poppamies Pajalasta*. Kaleva 23.12.2000.

Laestadius, Lars Levi 2000: *Lappalaisten mytologian katkelmia*. Juha Pentikäinen (toim.) (*Fragmenter i lappska mythologin,* 1997). Suom. Risto Pulkkinen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Laitinen, Lea & **Nordlund,** Taru 2008: ”Kansankirjoittajat kaksisataa vuotta sitten.” Teoksessa: Tiina **Onikki-Rantajääskö** & Mari **Siiroinen** (toim.) *Kieltä kohti.* Helsinki: Otava.

Leinonen, Anne & Loivamaa, Ismo 2006 (toim.): *Ihmeen tuntua. Näkökulmia lasten- ja nuorten fantasiakirjallisuuteen.* Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu

Lehto, Silene & **Rantanen**, Outi 2009: *Outoja kirjoja*. Helsingin kaupunginkirjaston aihepakettiarkisto. http://www.lib.hel.fi/fi-FI/aihepakettiarkisto/ Viitattu 15.11.2009

Lempiäinen, Pentti 2002: *Kuvien kieli: vertauskuvat uskossa ja elämässä.* Helsinki: WSOY.

Lyytinen, Heikki & Laine, Vesa & Himberg, Lea 2001: *Psykologia 4. Ihmisenneuropsykologia.* Helsinki: WSOY.

Makkonen, Anna 2006: “Onko intertekstuaalisuudella mitään rajaa?” Teoksessa: Auli Viikari (toim.) *Intertekstuaalisuus. Suuntia ja sovelluksia*. 2.p. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Manlove, C. N. 1982: ”On the Nature of Fantasy”. Teoksessa: Roger C. Schlobin (toim.) *The Aesthetics of Fantasy Literature and Art.* Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press, 1982; London: Harvester, 1982, 16–35.

Miller, Arja 2009: Ortodoksinet. Athosvuori.
http://www.ortodoksi.net/index.php/Athosvuori Viitattu 15.11.2009

Mäyrä, Ilkka 1998: ”Riemuitseva hirviö – Pahan voimien poetiikkaa”. Teoksessa: Kanerva Eskola & Antti Granlund & Markku Ihonen (toim.): *Missä mennään? Kirjallisuuden lajeja ja ilmiöitä.* Tampere: Tampereen yliopisto, 48–56.

Mäyrä, Ilkka 1996: ”Veren kirjat – kauhukulttuurin paradokseja”. Teoksessa Tero Norkola & Eila Riekkinen (toim.): *Sivupolkuja. Tutkimuksia kirjallisuuden rajaseuduille.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 185–198.

Nietzsche, Freidrich 2007: *Tragedian synty.* (*Die Geburt der Tragödie* 1872/1878/1886). Suom. Jaakko S. Tuusvuori. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura ry.

Niemelä, Jussi 2009: Uskonnon määrittely yliluonnollisen kautta.
http://www.helsinki.fi/teol/kurssit/usk/01b_yliluonn.shtml
Viitattu 15.11.2009

Niemi, Mikael 200X: *Kirkonpiru*. (*Kyrkdjävulen* 2001/1994) Helsinki: Schildts.

Niemi, Mikael 2003: *Verenimijät*. (*Blodsjugarna* 2003/1997)Helsinki: Schildts.

Niemi, Mikael 2009: Haastattelu Pajalasta. e-mail tarja.peltonen@pp.inet.fi 22.2.2009. Tulostettu ja viitattu 15.11.2009

Nikolajeva, Maria 1988: The Magic Code. The use of magical patterns in fantasy for children. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Palmén, Johanna 2006: ”Meän kieli, heän kieli.” Julkaisussa: Suomen ylioppilaslehti 14/2006. http://www.ylioppilaslehti.fi/2006/10/20/meankieli-heankieli/ Viitattu 15.11.2009

Paulaharju, Ahti 1964: ”Tausta Akamellan kirkkotarhalle”. Teoksessa Niilo Teerijoki [et. al.] (toim.): *Jatuli: Kemin kotiseutu- ja museoyhdistyksen julkaisu no. 9.* Kemi: Pohjolan Sanomat, 3-8

Paulaharju, Samuli 1961: ”Tauteja, parantajia”. 2.p. Teoksessa: Samuli Paulaharju *Kiveliöitten kansaa.* Porvoo: WSOY.

Pekkola, Marko 2008: ”Pohjoismaiden suurin meteoriitti löytyi Ruotsista” http://www.ursa.fi/blogit/ta/index.php?title=pohjoismaiden_suurin_meteoriitti_loytyi_&more=1&c=1&tb=1&pb=1 Viitattu 15.11.2009

Pennanen, Jukka 2000: ”Uskonnollisten maailmankuvien kohtaaminen.” Teoksessa Jukka Pennanen & Klemetti Näkkäläjärvi (toim.) *Siiddastallan. Siidoista kyliin. Luontosidonnainen saamelaiskulttuuri ja sen muuttuminen.* [Jyväskylä]: Pohjoinen.

Pentikäinen, Juha 1995: *Saamelaiset. Pohjoisen kansan mytologia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Pettersson, Jari 1996: *Shamaaneja, sankareita ja arkkityyppejä. Myyteistä C.G.Jungiin ja poikkeaviin tajunnantiloihin*. [S.l.]: Aquarian.

[Raamattu] *Pyhä Raamattu. Vanha testamentti. Uusi testamentti*. 1992. [Helsinki]: Suomen pipliaseura.

Rantonen, Eila 2007: ”Hurtti pohjola. Komiikan keinoista ja kohteista Mikael Niemen romaanissa *Populäärimusiikkia Vittulajängältä”.* Teoksessa: Laura Karttunen & Maria Laakso (toim.) *Huumorin aiheita ja vaiheta kaunokirjallisuudessa*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Rimmon-Kenan, Shlomith 1999/1991: Kertomuksen poetiikka. *(Narrative Fiction: Contemporary Poetics,* 1983) Suom. Auli Viikari. 2.p. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Saariluoma, Liisa (toim.) 2000: Keijujen kuningas ja musta Akhilleus. Myytit modernissa kirjallisuudessa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Schepelern, Peter 1986: ”Lajityyppikäsite ja kauhuelokuva”. (*Film og genre.Filmens genrebegreb i kommercial praksis og kritisk teori,* 1981) Suom. Raimo Kinisjärvi. Teoksessa Raimo Kinisjärvi & Matti Lukkarila (toim.): *Kun hirviöt heräävät. Kauhu ja taide.* Oulu: Pohjoinen, 8-39.

Sergejeva, Jelena 2000: ”Luonnonläheisyys uskonnon perustana”. Teoksessa: Siiddastallan. *Siidoista kyliin. Luontosidonnainen saamelaiskulttuuri ja sen muut-tuminen.* Jukka Pennanen & Klemetti Näkkäläjärvi (toim.) [Jyväskylä]: Pohjoinen.

Siikala, Anna-Leena 1992: *Suomalainen šamanismi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Simonsuuri, Kirsti 1996: *Ihmiset ja jumalat. Myytit ja mytologiat*. 2.p. Helsinki: Kirjayhtymä.

Sinisalo, Johanna 2004: ”Fantasia lajityyppinä ja kirjailijan työvälineenä”. Teoksessa Kristian Blomberg & Irma Hirsjärvi & Urpo Kovala (toim.): *Fantasian monet maailmat*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 11–31.

Sisättö, Vesa 2006: ”Fantasia ja fantasiakirjallisuus”. Teoksessa Anne Leinonen & Ismo Loivamaa (toim.): *Ihmeen tuntua. Näkökulmia lasten- ja nuorten fantasiakirjallisuuteen.* Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 9-19.

Sisättö, Vesa 1996: ”Mitä kartanpiirtäjät unohtivat? Fantasian paikka kirjallisuuden maailmassa”. Teoksessa (toim.): *Sivupolkuja. Tutkimusretkiä kirjallisuuden rajaseuduille,* 185–200.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2009: Aamenesta öylättiin. *Islam*. http://www.evl.fi/sanasto/selitysI.htm#ISLAM Viitattu 15.11.2009

Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2009: Aamenesta öylättiin. *Lestadio-laisuus*. http://www.evl.fi/sanasto/selitysL.htm#LESTADIOLAISUUS Viitattu 15.11.2009

Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2009: Aamenesta öylättiin. *Saatanan-palvonta*. www.evl.fi/sanasto/selitysS.htm#SAATANANPALVONTA Viitattu 15.11.2009

Timonen, Eija 1984: *Aavetarinoita.* Teoksessa Eija Timonen (toim.) *Kuu paistaa, kuollut ajaa.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Todorov, Tzvetan 1970/1975: *The Fantastic. A Structural Approach to a Literary Genre.* (*Introduction à la littérature fantastique*, 1970) Trans. Richard Howard. New York: Cornell University Press.

Tolkien, J.R.R. 2002: ”Saduista”. (On Fairy-Stories, 1964). Suom. Vesa Sisät-tö. Teoksessa J.R.R. Tolkien: *Puu ja lehti (Tree and Leaf,* 1964*).* Helsinki: WSOY, 17–107.

Tornionlaakson kirjailjoita. Ruotsin Tornionlaakso. Niemi, Mikael. http://www.tornio.fi/NiemiMikael Viitattu 15.11.2009.

Tornionlaakson kirjailjoita. Ruotsin Tornionlaakso. Pohjanen, Bengt. http://www.tornio.fi/PohjanenBengt Viitattu 15.11.2009.

-

LIITTEET

Taulukko 1.

Blodsjugarna ja *Kyrkdjävulen:* Kauhuun liittyviä uhkan ja inhon elementtejä

takaa-ajo - kiinnijäämisen **pelko**
fyysisen vahingoittumisen **pelko**
kuoleman **pelko**
verenimijät, vampyyrit, liskomaiset hirviöt, käärmeet; ulkonäkö ja olemus **pelko ja inho**
elävät kuolleet, luokkien välissä olevat - kohtaamisen **pelko ja inho**
langetetun kirouksen ja sen toteutumisen **pelko**
Musta Raamatun ja sen lukemisen **pelko**
Akamellan hautausmaa, Pajalan metsät, manala, maanalainen kaupunki; löyhkä, tunkkaisuus, mystisyys - **pelko ja inho**
yliluonnolliset sääilmiöt - oudon **pelko**
kannibalismin (ihmislihan syönti ja verenjuonti) **pelko ja inho**
Kalve ja sen liitto pirun kanssa; **pelko**

Taulukko 2.

Blodsjugarna ja *Kyrkdjävulen*: Henkilöiden emotionaalinen tila ja fyysinen reaktio

TILA	**REAKTIO**
levottomuus	vetäytyminen
järkyttyminen	hengen haukkominen, hengästyminen, läähätys
epäileminen	hikoilu, palelu, päässä pyöriminen
pahan aavistaminen	verenpaineen kohoaminen, sydämen jyskytys
hulluksi tulemisen tunne	huonovointisuus, kipu
epätoivon tunne	ympärille vilkuilu, taakse katselu
turvattomuuden tunne	hapuilu
epävarmuuden tunne	äänen madaltaminen, kiljuminen
pelon tunne	jännitys, riuhtaisu
kauhun tunne	paniikissa ryntääminen
inhon tunne	säpsähdys, puistatus, vapiseminen
yhdessä pysymisen halu	pakeneminen

LOPPUVIITTEET

---

[i] **Meänkielen lainsäännöstä**

Meänkieli ja kveeni ovat 2000-luvulla saaneet Euroopan neuvoston tukemina vähemmistökielen statuksen omissa maissaan - -
(Laitinen & Nordlund, 2008, 230).

Monila kasusi into tehjä työtä Tornionlaakson kielen ja kulttuurin puolesta, joka johti siihen ette (Ruottin tornionlaaksolaisitten valtakunnalinen liitto) STR-Tornionlaaksolaiset perustethiin 1981. Tämä liitto oli vaikuttamassa siihen ette valtiopäivät 2. joulukuuta 1999 päätti tunnustaa tornionlaaksolaiset kansaliseksi minuriteetiksi ja meänkielen kansaliseksi minuriteettikieleksi Ruottissa. 1 päivä huhtikuuta 2000 astu voihmaan kaksi lakia jokka vahvistava minuriteettikieliä Ruottissa.

Niitten mukhaan nyt viiessä Norrbottenin läänin kunnassa (Kiruna, Jellivaara, Pajala, Övertorneå ja Haaparanta) saapi nyt ensimäistä kertaa käyttää saamea, suomea ja meänkieltä yhtheyksissä viranomhaisitten ja tuomioistuimitten kansa. Tämän lisäksi näissä kunnissa oon oikeus saa föörskuulaa ja vanhoittenhoitoa kokohnaan eli osittain näilä kielilä. **(Kruukka, Astrid 2009)**

[ii] **Athos**

Athos sijaitsee Makedoniassa, Pohjois-Kreikassa, Halkidikin niemimaalla. Se kuuluu Kreikkaan, mutta sille on Kreikan valtion perustuslaissa myönnetty itsehallinto. Athosvuoreksi kutsutaan koko 390 km² laajuista aluetta, sekä itse vuorta että sitä ympäröivää niemimaata. Athosvuori (Άγιο Όρος, Pyhä Vuori) on ollut jo yli tuhat vuotta ortodoksisen kirkon luostarielämän keskus. Se on edelleen yksi ortodoksisuuden pyhimmistä – ja samalla läntisen maailman suljetuimmista – alueista. Athosvuorella sijaitsee 20 suurta luostaria, joissa asuu yhteensä noin 2000 munkkia. Alueen rajalla sijaitsevaan Uranopoliksen kaupunkiin on ainoastaan puolentoista tunnin ajomatka Thessalonikista. Jokainen Athosvuorelle mielivä tarvitsee sinne päästäkseen etukäteen hankitun luvan, eräänlaisen viisumin. Luvan saa Pyhiinvaeltajien toimistosta. Perusperiaate on, että Athokselle otetaan päivittäin enintään sata ortodoksipyhiinvaeltajaa ja kymmenen ei-ortodoksia. Naisia ei Athokselle päästetä. **(Miller, Arja /Ortodoksi-net, 2009.)**

[iii] **Verenseisauttaminen**

Saamelaisalueella ja Tornionjokilaaksossa verenseisauttajat olivat yleisiä vielä 1800-luvun lopulla ja vieläpä 1900-luvullakin. **Samuli Paulaharju** teki tutkimusmatkoja Tornion ja Muonion rajaväylien taakse, Pohjois-Ruotsiin 1930-luvulla. Tuolloin hän tapasi maagisia kykyjä omaavia verentypheyttäjiä. Jotkut heistä saivat veren pysäytetyksi, kun vain kuulivat vaivasta. Jotkut verenseisauttajat käyttivät puukkoa tai muuta välinettä verenvuodon lopettamisen apuna. **(Paulaharju, 1961.)**

[iv] **Muonionalustan meteoriitit**

Muonionalustan meteoriitit ovat rautameteoriitteja, jotka satoivat Muonion länsipuolelle yhtenä suurena rautasateena mahdollisesti jopa satoja tuhansia vuosia sitten. Vielä vuoden 2008 elokuussa Tornionjokilaaksosta löytyi Pohjoismaiden suurin meteoriitti, jonka paino oli ennätyksellinen 1185 kiloa. Kesällä 2008 löytynyt meteoriitti kuuluu myös niin kutsuttuihin Muonionalustan meteoriitteihin.
(Pekkola, 2009.)

Kuva 1.

Kuvassa Muonionalustan rautameteoriittien julkistettuja löytöpaikkoja. Kaikkien löydettyjen rautojen sijainnit eivät ole julkisesti tiedossa. Ellipsi kuvaa aluetta, johon muinaisen meteoriittisateen on tulkittu ainakin kohdistuneen. (Pekkola, 2009.)